№ 239 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ № 239

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 2 ՌՈՒԲԼԻ

12 ամսվ.՝ 10 ր., 6 և 7 ամսվ. 6 ր., ամսակ. 1 ր. Ամերիկա՝ տարեկան 6 դոլլար, Եւրոպա՝ 32 ֆր., Պարսկաստան՝ 10 ր., Թիւրքիա՝ 120 ղրուշ։
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նախ հին հասցէն, նոյնպէս և 40 կոպ. (կարելի է և նամականիշով)։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպ., վերջին երեսի վրա՝ 10 կոպ.։ Կովկասից դուրս յայտարարութիւնները ընդունվում են բացառապէս Торг. Домъ „Л. и Э. Метцль и К°" ֆիրմայի միջոցով Մոսկվայում, Պետերբուրգում և Վարշավայում։
ԱՆՍՏՈՐԱԳԻՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

„ԱՐՕՐ"

Ամսագրի № 8—9—10 (օգոստոս, սեպտեմբեր, հոկտեմբեր) միացեալ համարը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

1) Տրծաղ		Ստ. Րոֆֆորի
2) Կառա-օղլու (վէպ հայ ասպ. կեանքէն) Զ. Բ. Բրշինի,	Թարգմ.	Մինաս Ցոլակի
3) Բեքի խանըմ (վէպ Պարսկա-Բիւրզատանի հայերի կեանքից)		Խուրշիդի
4) Մտաւանջութիւն (պատկեր)		Ատրուշանի
5) *** (բանաստեղծութիւն) Բէլօուսովից,	Թարգմ.	Էմբէ
6) Տանջված (յեղափոխական կեանքից)		Շահրիարի
7) Օսմ. հայերի ազգ. սահմանադրութիւնը		Սարուխանի
8) Հայ-եկեղեց. պետակ. յարաբերութիւնները հին-Հայաստանում		Խ. Սամուէլեանի
9) Գեղջուկի երգը (բանաստեղծ.)		Շատ-էլ-Արաբի
10) Սիֆիլիս եւ «606» պրեպարատը		**
11) *** (բանաստեղծութիւն)		Ս. Ռուբինեանի
12) Խաղաղասիրական շարժումն երկրագնդի վրա		Հ. Առաքելեանի
13) Կարմիր խաչ բարօնուհի Սիւտներ	Թարգմ.	Յ. ք. Սաւրեանի
14) Հայկական կեանք		Հ. Ա.. ի
15) Ռուսական կեանք		Կալխասի
16) Արտասահմանեան կեանք		Ա.-ի
17) Ցաւեղուած. Իննսուն երեքը, մեծ վէպ Վ. Հիւգոյի, Թարգմ.		Ա. Սաֆարեանի
18) Յայտարարութիւններ		

Այս համարը առանձին արժէ 50 կ., կարելի է ստանալ խմբագրութիւնից և գրավաճառանոցներից։
«Արօրի» նոյեմբերի համարը լոյս կը տեսնի նոյեմբերի վերջին։

Adresse Télégraphique SANITAS

Адресъ телеграммъ САНИТАСЪ Тифлисъ

ՆՈՐՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
ԴԵՂԱՏԱՆ ՄԹԵՐՔՆԵՐԻ
ԱՌԵՒՏՐԻ
ԹԻՖԼԻՍ, ԲԱԳՈՒ, ԲԱԹՈՒՄ.

Դուխի «ԻԼԼԻՒԶԻՕՆ», ծաղկի հիւթ առանց ալկոհոլի, ԳԷՕՐԳ ԴՐԱԼԼԷԻ ֆաբրիկայի, Համբուրգում։ Բաւական է մի հիւլէ, որպէսզի կարելի լինի ստանալ ծաղկի բնական հոտը։ Որևէ առարկայ հոտաւէտ դարձնելու համար՝ հարկաւոր է միայն կպչել այդ առարկային պակէտաւ ձողով։ Որքան քիչ է գործածվում այդ դուխին, այնքան աւելի լաւ հոտ է բուրում։
Լանդիշ, Ֆիալկա, Վեստերիա, Ռոզա, Գէլիօտրոպ, Սիրէն, Նարգիս։
Բազմաթիւ կեղծումներն ի նկատի ունենալով հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել հետեւեալ ֆիրմայի վրա. «Георгъ Дралле, Гамбургъ».
1214. 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Շաբաթ, նոյեմբերի 30-ին
տեղի կունենայ
Ընտանեկան երեկոյթ
Մոսկվայի դասախօսական բիւրոյի դասախօս
Լ. Ս. ԿՈԶԼՈՎՍԿԻԻ
ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ
հետեւեալ թեմայով.
«Սէրը արեւելեան նորագոյն գրականութեան մէջ»։
Դասախօսութեանը կարող են ծրի ներկայ լինել անդամների և կանդիդատների զաւակները։
Դասախօս. սկիզբը ժամը ճիշդ 8½ ին։

Հինգշաբթի, նոյեմբերի 28-ին
Կովկասեան Կայսերական Գիւղատնտեսական Ընկերութեան դահլիճում կը կայանայ
ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Ընդհանուր ժողովը։
ՕՐԱԿԱՐԳ.
1) «ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԱՄԱՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱԹՆԱՏՈՒՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻ ԵՒ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՐԵԼԱՒՄԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ԱՐԴԻՒՆՔԸ»—կը զեկուցանի Ալ. Քալանթար։
2) Ընկերութեան առաջիկայ գործունէութեան ծրագիրը։
3) Ընթացիկ խնդիրներ՝ կը զեկուցանի վարչութիւնը։
Սկիզբը երեկ. ժամը 7-ին։ Կարող են ներկայ լինել նաև կողմնակի անձինք։ (ա.օ.) 1205. 2—2

ՊԱՍՏԱՌՆԵՐ
(ОБОИ)
ԵՂԲ. ՏԱՐՆՕՊՕԼ
ՖԱԲՐԻԿԱՅԻ
8 կ. սկսած մինչև 6 ր. իւրաքանչիւր փաթեթը (րուլօ)։
Ունի պահեստներ Ռուսաստանի բոլոր մեծ քաղաքներում։
ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ
Գոլովինսկի պր., 21, Արախտ. Ընկ. շէնքում.
Տէլեֆօն № 355.
ԳՆԵՐԸ ՖԱԲՐԻԿԱՅԻՆ
ՆՄՈՒՇՆԵՐԸ ՁՐԻ

ՀԱՄԱԿՐԵԼԻ ԱՋԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Մշակի» կիրակնօրեայ համարում, խօսելով բարձրագոյն դպրոց հիմնելու մասին Անդրկովկասում, մենք ասացինք, որ խնդիրը չափազանց դանդաղ է առաջ գնում և չէ ստանում գործնական իրականացում։

Հանդէս են բերվում զանազան տեսակ առարկութիւններ՝ թէ քաղաքական ու վարչական և թէ ֆինանսական, որոնք և դանդաղեցնում են հերթական հարցի լուծումը։

Ինքը պետութիւնը տրամադիր չէ իր միջոցներով պահպանել մի այդ տեսակ դպրոց և թողնում է նրանց մասին հոգատարութիւնը տեղական ազգաբնակութեան և հիմնարկութիւններին։

Եւ անշուշտ, եթէ աջողվէր մասնաւոր ջանքերով ժողովել բաւականաչափ գումար բարձրագոյն դպրոցի հաստատութեան համար, պակասած կը լինէր այն խոշոր առարկութիւններից մէկը, որը առ երես միշտ ասպարէզ է մղվում, իբրև արգելառիթ մի հանգամանք բարձրագոյն կրթարանի բացման համար։

Ֆինանսական հարցը ամենևին միակը չէ այն խոչընդոտներից, որոնք կանգնեցրել են կուլտուրական մեծ հիմնարկութեան իրագործութիւնը։ Եւ անշուշտ, եթէ խոր և ուժեղ զգացված լինէր որոշ շրջաններում բարձրագոյն կրթարանի բարերար էութիւնը, վաղուց գտնված կը լինէր և նրա գոյութիւնը պահպանելու եղանակը։

Բայց որ մի անգամ ֆինանսական հանգամանքը հանդէս է բերվում իբրև վճռական նշանակութիւն ունեցող առարկութիւն, անտարակոյս, ցանկալի էր, որ ամեն տեսակ ճիգ թափվէր վերացնելու մի այդպիսի առարկութիւն։

Այդ տեսակէտով շատ յարմար ժամանակին աջակցութեան է գալիս Բագուի քաղաքային ինքնավարութիւնը, որը որոշում է կայացրել մի խոշոր նուիրատւութեամբ նպաստելու բարձրագոյն դպրոցի բացմանը Թիֆլիսում և յատկացրել է այդ նպատակի համար կէս միլիոն րուբլու մի գումար։ Բագուի ինքնավարութիւնը՝ գործը արագացնելու դիտումով՝ իր արած նուիրատւութեանը աւելացնում է հետեւեալ պայմանը—որ բարձրագոյն դպրոցը իրականացած լինի հինգ տարվայ ժամանակամիջոցում։

Այդ յաւելուածը բնորոշ է։ Նա նպատակ ունի արագացնել գործը, որը անվերջ ձգձգվում է զանազան պատրուակներով։ Մի ուրիշ դէպքում գուցէ բողոք լսվէր մի այդպիսի յաւելուածի դէմ և այն միտքը յայտնվէր՝ թէ չը պէտք է մերժել օգնութիւնը, եթէ փոքր ինչ ուշանայ ծրագրված նպատակի իրագործութիւնը. բայց մի քանի նկատումներ հասկանալի են դարձնում այդ տեսակ որոշում։

Ում չէ յայտնի, որ մի քանի տարի առաջ, իշխան Գոլիցինի օրով, մեր կովկասեան հարուստներից մէկը ցանկութիւն յայտնեց նպաստել կովկասեան համալսարանի հիմնարկութեան մի խոշոր գումարով, որը անցնում էր կէս միլիոնից, բայց վարչական անձերը ոչ մի ուշադրութիւն չը դարձրին մասնաւոր նուիրատուի այդ կամաւոր ցանկութեան վրա և չօգտվեցին դէպքից մի խոշոր հիմնադրամ ձեռք բերելու բարձրագոյն դպրոցի համար. Նուիրատուն այնուհետև ուրիշ ուղղութիւն տուեց իր գումարին և նրանով իրագործեց այնպիսի ծրագիրներ, որոնք նոյնպէս ծառայում էին երկրի կրթական և կուլտուրական նպատակներին։

Անշուշտ, շատ և շատ ցաւալի կը լինի, եթէ Բագուի ինքնավարութեան գումարն էլ չը հասնի իր ներկայ նպատակին և ստիպված լինի նորից վերադառնալ նախկին դրամարկղը ուրիշ գործադրութիւններ ստանալու։

Եւ այդ պատճառով՝ կարևոր է առանձին հոգատարութիւն, որպէսզի գոնէ այս անգամ հերթական պահանջ դարձած խոշոր կրթարանի ծրագիրը ստանայ իրագործութիւն և մենք կարողանանք օգտվել նրա բարերար ազդեցութիւնից մեր երկիրը բարգաւաճ դարձնելու և ժողովուրդը լուսաւորելու գիտութեան փրկարար ճառագայթներով։

Ա. Քալանթար

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԴԵԿԼԱՐԱՑԻԱՆ

Պարիզ, 26 նոյեմբերի

Մինիստրների խորհրդի նիստում միաձայն ընդունվեց կառավարական դեկլարացիայի բնագիրը, որ կը կարդացվի պալատում այսօր։ Դեկլարացիայի անհամեմատ կարևոր տեղը շօշափում է երկաթուղային ծառայողների գործադուլը։ Կառավարութիւնը թոյլ չէ տալիս ընդհատել ծառայութիւնը հասարակական ձեռնարկութիւններին մէջ։ Կառավարութիւնը, որպէսզի արգելք լինի գործադուլի վերսկսման, կառաջարկէ այնպիսի միջոցներ, որոնք վերացնեն պրօբէլները ժամանակակից օրէնսդրութեան մէջ։ Այդ միջոցներից մինը, համաձայն պալատի ցանկութեան, կառավարութեանը կը տայ աւելի ընդարձակ լիազօրութիւններ երկաթուղային ծառայողների միլիտարիզացիայի վերաբերութեամբ։ Կառավարական նախագծով խիստ պատիժ է որոշվում երկաթուղագծերը փչացնողներին և դրդիչներին։ Կառավարութիւնը իր դեկլարացիայում պնդում է՝ թէ բացէ ի բաց ցանկանում է յենվել միմիայն հանրապետականների վրա։

Պատգամաւորների պալատում կարդացված դեկլարացիայի մէջ կառավարութիւնը յայտնում է, որ մնալով պետական իշխանութիւնը եկեղեցականից բաժանելու հողի վրա և պաշտպանելով օրինականութիւնն ու ազատութիւնը, նա յենվելու է բացառապէս հանրապետական մեծամասնութեան վրա։ Հանրապետութեան բոլոր ձեռնարկութիւնները ընդլայնելու ու պաշտպանելու նպատակով կառավարութիւնը մտադիր է մտցնել յատուկ օրէնք աշխարհիկ դպրոցների պաշտպանութեան մասին և օրինական ճանապարհով գործադրելու է դատաբանի, պաշտօնեաների ծառայութեան կանոնադրութեան, կառավարութեան ընտրողական սիստէմի բարենորոգում և եկամտային հարկը։ Յիշելով յօգուտ բանուորների կատարած բարենորոգումների մասին, դեկլարացիան մատնանշում է, որ բանուորները պէտք է տնտեսական ազատութիւն սպասեն միայն օրէնքից, և ոչ բռնութիւնից։ Ցանկալի է ուժեղացնել օրինական միջոցները երկաթուղագծերը փչացնողի և անիշխանականների դէմ։

Կառավարական դեկլարացիան մատնանիշ է լինում այնուհետև, թէ անհրաժեշտ է զարգացնել պրօֆեսիօնալ սինդիկատների գործունէութեան օգտակար կողմերը և ապահովել բանուորների մասնակցութիւնը եկամուտների մէջ։ Կառավարութիւնը չի հանդուրժի, որ սինդիկատները ունենան քաղաքական հակահասարակական նպատակներ և առաջարկում է պալատին անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնել ապահովելու ծառայութիւնը հասարակական ձեռնարկութիւնների ծառայողների գործադուլի դէպքում։ Շնորհիւ այդ միջոցների, հանրապետութիւնը ուժեղ միութեամբ և բարեկամական յարաբերութիւններով, որոնց նա կը մնայ միշտ էլ հաւատարիմ, կը պահպանէ միւս պետութիւնների մէջ պատշաճ տեղ։ Շարունակելով տրադիցիօն քաղաքականութիւնը, որը բարձրացրեց Ֆրանսիային, խաղաղութիւնը և ազգային արժանապատւութիւնը պաշտպանելու համար կառավարութիւնը կամրապնդէ զինուորական ույժը և յոյս ունի, որ պարլամենտը կընդունէ իրան առաջարկված ծովային ծրագիրը։

Դեկլարացիան կարդալուց յետոյ, պալատը որոշեց անյապաղ քննել կառավարութեան քաղաքականութիւնը։ Անկախ սօցիալիստ Պենլէվը կշտամբում է Բրիանին, որ նա վստահութիւն խնդրեց այլ ևս չիրագործված կաբինէտի համար։ Պենլէվը կարծում է, որ պարլամենտական խաղաղութիւնը անհնարին բան է, քանի Բրիանը կը մնայ կաբինէտի գլուխ, և խիստ դարձուածքներով յարձակվում է Բրիանի վրա։ Բրիսսօնը հեռաօրէն կարգի է հրաւիրում (աղմուկ, բողոքներ)։

Մինիստրների խորհուրդը պաշտօնից հեռացրեց էն նահանգի ոստիկանապետին՝ երկ աթ ուղայի գործադուլի ընթացքում պատուիրագրված միջոցները ձեռք չառնելուն համար։

Պալատում միացեալ սօցիալիստների նախագահ Օբրիօն մեղադրում է Բրիանին պալատի վստահութիւնը ի չարը գործ դնելու մէջ։

Ժօրէսը յարձակվում է դեկլարացիայի վրա, իբրև մի բռնիակալի վրա, որ վերացնում է կէս միլիոն բանուորների գործադուլի իրաւունքը, և կատաղութեամբ յարձակվում է Բրիանի վրա, որ Ֆրանսիային դարձրեց ռէակցիայի աւանդարդ։

Նիստը փակվում է։ (Հ. Գ.)

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լօնդօն, 26 նոյեմբերի

Թագաւորի թագադրութիւնը պաշտօնապէս նշանակվեց 1911 թ. յունիսի 22-ին։

Գլամօրգանի հանքերում տեղի ունեցաւ ընդհարում 5,000 գործադուլաւորների և ոստիկանութեան միջև։ Գործադուլաւորները գրաւեցին էլեքտրական կայարանը։ (Հ. Գ.)

Բրիւսէլ, 26 նոյեմբերի

Պարլամենտի բացման ժամանակ թագաւորը գահական ճառով յայտնեց, որ շուտով պալատին կը ներկայացնէ մի նախագիծ Անգլիայի և Գերմանիայի հետ Կոնգօյի սահմանների վերաբերմամբ համաձայնութիւն կապելու մասին և ընդգծեց, որ համաշխարհային ցուցահանդէսի մեծ աջողութիւնը ցոյց տուեց՝ թէ անհրաժեշտ է ընդլայնել սօցիալական օրէնսդրութիւնը—ծերութիւնը ապահովելով և երեխաներին պաշտպանելու օրէնքները վերաքննելով և տնային աշխատանքի պայմանները կանոնաւորելով։ Ապա շեշտված է, որ ալկոհոլի գործածութիւնը պակասել է և զինուորական ծառայութեան նոր օրէնքը մեծ աջողութիւն է արել. լաւ է նոյնպէս երկրի ֆինանսական դրութիւնը։ Երբ թագաւորը պալատ էր մտնում, սօցիալիստները աղաղակում էին՝ «արձակել ընդհանուր ընտրողական իրաւունք»։ Նրանց ձայները ծածկվեցին «կեցցէ թագաւորը» բացագանչութիւններով։ Ցոյցը շարունակվեց քառորդ ժամ։ Թագաւորը, կանգնած՝ գահի վրա, սպասում էր կարգ ու կանոնի վերականգնելուն։

Փակվեց միջազգային ցուցահանդէսը։ (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 26 նոյեմբերի

Արտասահմանից վերադարձաւ Սազօնովը։ (Հ. Գ.)

Վարշավա, 26 նոյեմբերի

Գերմանական կայսրուհուն Գրօդնէի հուսարեան գնդի շէֆ նշանակելու և Վիլհելմին գնդի ցուցակում գրելու առիթով գունդը ստացաւ շնորհակալական հեռագիր օգոստափառ շէֆից։ Տեղի ունեցաւ զօրահանդէս զօրհրամանատարի և գերմանական հիւպատոսի ներկայութեամբ։ (Հ. Գ.)

Սօֆիա, 26 նոյեմբերի

Ազգային ժողով։ Վիճաբանութիւններ տեղի ունեն պատասխան-ուղերձի մասին։ Մինիստր-նախագահ Մալինօվը, պատասխանելով օպպօզիցիային, յայտնեց, որ Բօլգարիան միշտ վարել է ազգային քաղաքականութիւն, և ոչ ազգայնական։ Կաբինէտի մէջ կատարվող փոփոխութիւնները չազդեցին արտաքին քաղաքականութեան վրա։ Բօլգարիան մեծ ծախքեր արեց զօրքի վրա և չէ փոշմանում։ Երկու բօլգարների միացմամբ և անկախութեամբ երկիրը պարտական է զինուորական ույժին։ Թիւրքիայի վերաբերութեամբ կաբինէտը գործադրում էր զիջումների սիստեմ, գտնելով, սակայն, որ ամեն զիջողութիւններ չափ ու սահման ունեն։ Կաբինէտը սպասում է Կ. Պոլսում հանդիպել նոյն տեսակ հաշտարար տրամադրութեան։ Բօլգարիայի և Թիւրքիայի միջև հարկաւոր է երկար ուժեղ բարեկամութիւն։ Խօսելով հարևանների հետ ունեցած յարաբերութիւնների մասին, Մալինօվը ասաց, որ բալկանեան ֆէդէրացիան դեռ երկար կը մնայ խիմէրա։ Միութիւնները աւելորդ են, հարկաւոր են հասարակ համաձայնութիւններ, որոնցով մերձենան բալկանեան ժողովուրդները։ Ռումինիայի և Սերբիայի հետ յարաբերութիւնները բարեկամական են, թիւրք-ռումինական կօնվենցիա բօլգարական կառավարութեան համար գոյութիւն չունի։ Կօնվենցիայի տեղեկութիւնը կորականապէս հերքված է, կօնվենցիայի լուրերը չեն ազդի բօլգար-ռումինական յարաբերութիւնների վրա։ Մակէդօնական փախստականների հարցը լուծվել է առանց վնասելու Թիւրքիայի և Բօլգարիայի արժանապատւութիւնը։ Էկզարխատը պատրիարքարանի վերածելու լուրերը սխալ են։ (Հ. Գ.)

Լիվէրպուլ, 26 նոյեմբերի

Կառապանների գործադուլի պատճառով հաղորդակցութիւնը նաւահանգստի և նաւաշինարանների հետ դժուարացել է։ 4,000 մարդ և 5,000 ձիեր չեն աշխատում։ (Հ. Գ.)

Չիկագօ, 26 նոյեմբերի

Բանակցութիւնները երկաթուղային ընկերութեան և մեքենավարների միջև խզվեցին։ Մեքենավարները որոշեցին գործադուլ սկսել։ (Հ. Գ.)

Նիւ-Եօրկ, 26 նոյեմբերի

Կառապանների մեծ մասը չէ աշխատում, որպէսզի ապացուցէ իր համակրութիւնը բեռնակիրներին։ (Հ. Գ.)

Սեբբէր, 26 նոյեմբերի

Սաբադելլում գործադուլաւորներից շատերը աշխատանքի կպան։ (Հ. Գ.)

—

Մօնտէվիդէօ, 27 նոյեմբերի

Ապստամբները գրաւեցին Րիկօպեբէս քաղաքը։ Կառավարութիւնը շարունակում է զօրքեր ուղարկել երկրի ներսը։ Մօնտէվիդէօում հանգիստ է։ Շատ քաղաքական գործիչներ միջնորդի դեր են կատարում կառավարութեան և ապստամբութեան պարագլուխների միջև, որոնք ցանկանում են արգելք լինել Բատոյէյ Օրդօնէսի նախագահ ընտրվելուն։ (Հ. Գ.)

—

«Journal Officiel» լրագրում հրատարակված են հետաքրքրական թւանշաններ, որոնցից երևում է անցեալ գործադուլի շնորհով Ֆրանսիայի երկաթուղիներին պատճառած վնասը։ Այդ վնասի գումարը հասնում է 3.378,000 ֆրանկի։ Այդ գումարի մէջ, ի հարկէ, չը մտան արդիւնաբերողների, առևտրականների և գիւղատնտեսների վնասները։ Անյայտ է և այն վնասների քանակութիւնը, որ կրել են գործադուլ անողները և նրանց կօմիտէտները։

—

Վեատկա, 21 նոյեմբերի

Վեատկայի մահմեդականները, անընդունելի համարելով տարրական դպրոցներին վերաբերեալ օրինագիծը, պատգամաւոր ֆօն-Անրէպին ուղարկեցին յայտարարութիւն իրանց ցանկութիւնների մասին.

«Մենք հաստատ համոզված ենք,—գրում են մահմեդականները,—որ մեր ազգային առանձնայատկութիւնների, կրօնի և լեզուի պահպանումը ամենևին հակառակ չէ ռուսական քաղաքացիականութեանը»։

(«Р. С.»)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Վիէննա, 26 նոյեմբերի

Եկաւ Պարսկաստանի էկս-շահը երեք կանանց և երեխաների հետ. կը մնայ Վիէննայում մի շաբաթ։

Շահը յայտնեց «Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրեսսէի» թղթակցին, որ նա ճանապարհորդում է միայն զուարճութեան համար։ Նա չի տեսակցվի ոչ մի աչքի ընկնող պարսիկ գործչի հետ։ Շահի կինը կը մեկնէ Մէկկա. շահը բաւական երկար մնալուց յետոյ Եւրօպայում՝ կը վերադառնայ Ռուսաստան։ (Հ. Գ.)

—

Թաւրիզ, 26 նոյեմբերի

Հեռագիրը Ուրմիայի հետ չէ գործում։

Հաղորդակցութիւնը Սալմաստի հետ կտրված է. գիծը քարուքանդ են արել քիւրդերը թիւրքերի դրդմամբ։ (Հ. Գ.)

—

Թէհրան, 26 նոյեմբերի

Զիլլի-Սուլթանին գեներալ-նահանգապետի պաշտօնին կոչելը հանդիպում է ուժեղ դիմադրութեան առանձնապէս բախտիարների կողմից։ Կաբինէտի դրութիւնը երերվեց։ Արտաքին գործերի և ֆինանսների մինիստրութիւնները բացատրեցին, որ նախագծվող փոխառութիւնը նպատակ ունի վճարել շահնշահի բանկի պարտքը։ Փողերը տալիս է շահնշահի բանկը, նաև անգլիական սենդիկատը 42 տարով։ (Հ. Գ.)

—

Բեռլին, 20 նոյեմբերի

Կիսապաշտօնական գործակալութիւնը հաղորդում է, որ եթէ ռուսաց արտաքին գործերի մինիստր Ս. Դ. Սազօնով Կայսրների տեսակցութեան ժամանակ Պօտսդամում կը շօշափէ պարսկական հարցը, այն ժամանակ գերմանական կառավարութիւնը նրան կը հաւաստիացնէ, որ Գերմանիան հեռու է Ռուսաստանի և Անգլիայի ազդեցութիւնը դուրս մղելու մտքից, սակայն, այնուամենայնիւ, Պարսկաստանի բաժան-բաժան անելը չէ կարող թոյլ տալ և կը պնդէ բաց դռների քաղաքականութեան վրա Պարսկաստանում։ («Р. С.»)

—

Թէհրան, 21 նոյեմբերի

Անգլիական զօրաբաժինը ափ իջաւ Բէնդէր-Լինգէխի մօտ, որ գտնվում է Բուշիրի և Բէնդէրաբասի միջև։

—

Թէհրան, 21 նոյեմբերի

Նայիբ-Հիւսէյնը, պատռելով պաշարող զօրքերի գիծը, փախաւ լեռները, որից յետոյ բախտիարները գրաւեցին Քէաշանը։ Ներկայումս այնտեղ սարսափելի կողոպուտ են ենթարկում անպաշտպան և ոչինչ մեղք չունեցող ազգաբնակութեան։

—

Թէհրան, 21 նոյեմբերի

Շիրազում խանիճաղանճ ամբոխը աւերեց հրէական թաղը։ («Р. С.»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՎԿ. ՀԱՅ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՉ. ԸՆԿ. ԱՌԻԹՈՎ

Վերջին օրերս մամուլի մէջ թէև շատ գրվեց Հրատարակչական Ընկերութեան մասին, բայց ես էլ ուզում եմ մի երկու խօսք ասել այդ առիթով։ Ի թիւս ուրիշների ես ևս անկեղծ սրտից ողջունեցի Հրատարակչական Ընկերութեան երևան գալը, բայց այսօր ցաւելով պիտի ասեմ, որ նա չարդարացրեց իմ տածած յոյսերը։ Ամեն մի հասարակական գործի մէջ պիտի լինի որոշ սիստեմ, որոշ ուղղութիւն, որպէսզի պարզ լինի ամեն մէկին, թէ ինչ բանի համար է նա տալիս իր կօպէկները։ Մինչդեռ մինչև այսօր լոյս տեսած տեղեկութիւններից երևում է, որ Հրատ. Ընկ. վարչութիւնը ոչ մի սիստէմ չունի։ Շօտա Ռուսթաւելի, Հօմեր, Զօլա, Դիկկենս... ինչ կապ ունեն իրար հետ և ինչ սկզբունքով է ղեկավարվում վարչութիւնը՝ մնում է միանգամայն անհասկանալի։

Ո՛չ, պարոններ, անհատը թող իր միջոցներով հրատարակի ինչ որ իր քէֆը կուզի, բայց մի հիմնարկութիւն, որը պահվում է հասարակական փողերով, նոյն իրաւունքը չունի։ Ընկերութիւնը չէ կարող առաջադիմել և համակրութիւն գտնել հասարակութեան մէջ, եթէ նա գոհացում չէ տալիս այդ հասարակութեան պահանջներին։ Իսկ թէ ինչ է պահանջում մեր հասարակութիւնը, ահա մի հարց, որի մասին արժէ լուրջ մտածել։ Մենք շարունակ գանգատվում ենք, որ հայերը գիրք չեն կարդում, բայց լինենք անկեղծ և խոստովանենք, որ իսկապէս մենք բան չունենք կարդալու։ Մտէք գրավաճառանոցներ և կը համոզվէք, որ բացի հատ ու կտոր բաներից մեր ազգային գրողները բոլորովին բացակայում են, իսկ խանութների դարակները լցված են անճոռնի թարգմանութիւններով օտար գրականութիւնից։ Բնական է, որ իւրաքանչիւր անձ, ով տիրապետում է օտար լեզուներին, կը նախադասէ կարդալ աղաւաղված թարգմանութեան փոխարէն բնագիրը և այդպիսով կորցնում է հայերէն կարդալու սովորութիւնը և օրէ-ցօր ընթերցողների թիւը պակասում է։

Իմ կարծիքով ամենից առաջ Հրատ. Ընկ. վարչութիւնը պիտի հոգս քաշէ լրացնելու այդ բացը, այսինքն հրատարակելու անխտիր մեր բոլոր հին և նոր գրողների ամբողջ գրուածքները և էժան գներով տարածէ ժողովրդի մէջ։ Վարչութիւնը չը պէտք է սպասի, որ գրողները գան, դիմեն իրան, որ միանգամայն անբնական է և վիրաւորական գրողների համար։ Ո՛չ, վարչութիւնը ինքը պէտք է գնայ, փնտռէ, համոզի գրողներին, որ թոյլ տան հրատարակելու իրանց գրուածքները։ Ամօ՜թ է վերջապէս. Ամեն մի կուլտուրական ազգ գիտէ գնահատել իր արժանաւոր զաւակներին և պարծենում է նրանց անուններով։ Մենք ենք միայն, որ արհամարհում ենք տաղանդը և մեր բոլոր թէ գրողները, թէ նկարիչները, թէ երաժիշտները տառապում են կեանքի ճիրաններում և ստիպված են լինում կողմնակի պարապմունքներով հայթայթել իրանց ապրուստը։

Ստեղծենք, ուրեմն, աշխատանքի բարձր գնահատումով այնպիսի դրութիւն գրողի համար, որ նա կարողանայ հանգիստ նստել և արտադրել, իսկ մենք հրատարակենք նրա գրուածքները և ցրենք ժողովրդի մէջ էժան գներով։ Իմ խորը համոզմունքով՝ սա է ուղիղ ճանապարհը, որով պէտք է ընթանայ մեր Հրատարակչական Ընկերութիւնը։ Գործը լուրջ է և մեծ ծախսեր է պահանջում, բայց անիրագործելի չէ։ Թեթևացնելու համար թէ հրատարակիչներին և թէ գնողներին, կարելի է բաժանորդագրութիւն բաց անել և պրակներով լոյս ընծայել գրքերը, ինչպէս անում են Բրօգհաուզի ֆիրման և ուրիշ շատ շատերը։

Մինչև անգամ կարելի է միանգամից մի քանի գրողների անունով բաց անել բաժանորդագրութիւն, որպէսզի ամեն մէկը կարողանայ ընտրել իր սիրած գրողին, եթէ նա չէ ուզում, կամ միջոց չունի առնելու բոլոր հրատարակութիւնները։ Այդպիսով վարչութիւնը ստիպված կը լինի հոգալ միայն առաջին պրակի ծախսը, իսկ հետևեալների համար գումար կը ստանայ բաժանորդագրութիւնից։ Անշուշտ դեֆիցիտներ էլ կարող են լինել, բայց ես համոզված եմ, որ մեր մէջ կը գտնվեն գրականութիւն սիրող մարդիկ, որոնք չեն զլանայ նպաստել այդպիսի լաւ գործին, եթէ նա դրված լինի ամուր հիմքերի վրա։

Իշխ. Մ. Թումանեան

Leysin, (Շվէյցարիա), 1 նոյեմբերի

ՓՈՂԸ ՓՈՐՁԱՔԱՐ

Եթէ ուզում էք մարդկանց ազնուութիւնը փորձել, փողային հաշիւներ ունեցէք նրանց հետ։ Ոչ մի բանում այնպէս չէ երևում մարդու ազնուութիւնը, ինչքան փողային հաշիւների մէջ։ Եթէ մէկն ազնիւ է կօպէկների մէջ, նա ազնիւ կը լինի և հարիւրների ու հազարների մէջ։ Հէնց դրա վրա են հիմնված մարդկային բոլոր յարաբերութիւնները՝ ընկերութիւնը, բարեկամութիւնը, հաւատարմութիւնը և այլն։

Փողի ոյժը շատ մեծ է, և որովհետև կեանքում շատ բան ձեռք է բերվում փողով, այդ պատճառով մարդիկ դարձել են նիւթապաշտ։ Փողն իշխում է ամեն տեղ։ Մարդիկ մտածում են միմեանց նիւթական շահերով, այնպէս որ մեր ամբողջ կեանքը նիւթապաշտութիւն է և մենք ապրում ենք նիւթապաշտական դարում։ Այլ ևս վերացել են նախնի դարերի պարզութիւնը, մարդկութիւնը, անկեղծ հիւրասիրութիւնը, բարեկամութիւնը, ընկերութիւնը, հաւատարիմ ծառայութիւնը, մինչև իսկ ազգասիրութիւնը և այլն։ Նոյն իսկ ամուսնութիւնը, սիրող սրտերի այդ կապակցութիւնը, հիմնված է փողային հաշիւների վրա։

Մեր երանելի նախնիները գաղափար չունէին մուրհակի մասին. նրանց մուրհակն ազնիւ խօսքն էր։ Բայց այժմ նոտարի ձեռքով հաստատված մուրհակով անգամ դժուարանում էք փող ստանալ, էլ ո՛ր մնաց առանց մուրհակի։ Հէնց այդ է պատճառը, որ մարդիկ դէպի միմեանց դարձել են կասկածոտ, այնպէս որ անազնուութեան ծովում ազնուութիւնն է խեղդվում։

Մարդիկ հեռացել են իդէալներից և արդէն ծարաւում են մաճուր եւ անճիւք իդեալականութիւն։ Մի խօսքով՝ նիւթապաշտութիւնը խեղդել է մարդկանց։ Նիւթապաշտութիւնից դրդված՝ նրանք դարձել են նախանձոտ և նիւթապաշտութիւնից առաջացած այդ նախանձով աշխատում են տապալել միմեանց։

Ահա այսքան մեծ է փողի ոյժը. նա հմայիչ է և պայթեցուցիչ, մի խօսքով՝ կեանքի փորձաքար, ցեխ մեքենայ։ Կրթվածներից ոմանք իսկ չեն դիմանում այդ փորձութեանը, էլ ո՛ր մնաց անկիրթ մահկանացուները, որոնց համար շատ հեշտ է փողով ծածկել յանցանքները և տմարդաբար տալ հաւատարիմ ծառայութիւնը։

Ա. Բաբայեան

ԾՆՈՂԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Աւելորդ է յիշել մանկավարժների արտայայտած կարծիքը դպրոցի և ընտանիքի փոխադարձ յարաբերութեան մասին, քանի որ դպրոց և ընտանիք այն երկու հասկացող միջավայրերն են, ուր մանուկ սերունդը որոշ ուղղութեամբ կրթվելով և մեծանալով՝ հասարակութեան սրտացաւ զաւակը պիտի դառնայ։

Հետևաբար, որքան կը սխալվեն մեր ծնողները և ուսուցիչները, երբ առանց հասկանալու իրանց նոյն կոչումը, նոյն պարտականութիւնը՝ սառն և անտարբեր վերաբերվեն դէպի մանուկ սերնդի կրթութիւնը, դէպի նրա այս կամ այն քայլը ուղղելուն վերաբերեալ փոխադարձ կերպով իրար տալիք խորհուրդները։

Այդ դէպքում ամենաառաջին և արդիւնաւէտ միջոցը ծնողական ժողովն է ներկայանում, որը դժբաղդաբար շնորհիւ ծնողների սառն անտարբերութեան գոյութիւն չունի մեզնում։

Եւ որքա՜ն շատ են այն ծնողները, որոնք միանգամայն անփոյթ են դէպի ուսուցիչների կոչը, դէպի նրանց հրաւէրը։ Մեր գաւառները, մինչև իսկ մեծ քաղաքները նոյն քար անտարբերութիւնն ունեն դէպի ծնողական ժողովները, ոմանք մեծ, իսկ ոմանք փոքր չափով։ Եւ մեր գաւառացին, որի ոգին ճիշդ իր պատկերն է ներկայացնում, մի՞թէ աւելի շատ չը պիտի այս խնդրով հետաքրքրվի, հետամուտ լինի։

Նաև պարզ է, որ ուսուցիչները առաջին և երկրորդ հրաւէրի անհետևանք մնալուց յետոյ՝ միանգամայն կը հիասթափվեն և սև խաչ կը դնեն այդ տեսակ ծնողների վրա, որոնք անգէտ կերպով շատ անգամ չը հասկանալու դրած՝ ուշ չեն դարձնում ուսուցչի հրաւէրին։

Մեր ասելիքը մասնաւորենք Փօթիսի դըպրոցի շուրջը։

Դպրոց տալ երեխային, որոշված թոշակը վճարել, միայն թէ հեռու լինեն որևէ ժողովից, դպրոցական խնդիրներից—ահա մեր բոլոր ծնողների ցանկութիւնը։ Սակայն ինչ է նշանակում բանալ դպրոց, փայփայել գաղափարը, նախանձախնդիր լինել նրա գոյութեան, և այդ բոլորի կողքին չը հետաքրքրվել նրա ցաւերով, նրա ներքին կեանքով և աւանդվելիք առարկաներով։

Եւ մի՞թէ ամբողջ դպրոցական տարում ծնողը մի ժամ ազատ ժամանակ չէ ունենում իր որդով, նրա դպրոցական կեանքով հետաքրքրվելու, դպրոց մտնելու, տեսնելու, թէ ուսուցիչը նրան ինչ է աւանդում, ինչ է սովորեցնում։

Եւ շատ պարզ է, որ ապագայում մենք մեր այսքան պարսաւանքի արժանի անտարբերութեամբ հանդերձ հպարտանալու ենք, թէ մենք սերունդ ենք կրթել։

Բարով հպարտանանք. մեր ծնողների այսօրինակ վերաբերմունքից յետոյ հպարտանալու մասին խօսք լինել չէ կարող։

Սակայն անցեալ տարիների անտարբերութիւնից զգաստացած, գոնէ այս ուսումնական տարում մեր քաղաքացիք թող ուշ դարձնեն դէպի դպրոց, հետաքրքրվեն նրա ներքին կեանքով, իրանց որդոց կրթութեամբ, ապա թէ ոչ՝ մենք մեր աչքերը կապելով դէպի մեր կրթական հաստատութիւնները, չը հետաքրքրվելով նրանց գոյութեամբ, մենք մեզ ենք խաբած լինում։

Մեր մանուկ սերնդի մատաղ հասակը դաստիարակութեան տալով, նրա երիտասարդութիւնը մեզ միմիայն հիասթափութիւն կը տայ ուրիշ ոչինչ։

Ծնողական ժողովների իրականանալուն յուսանք որ և՛ դպրոցների նոր վերատեսուչը՝ Տէր-Մինասեանը կողմնակից կը լինի, որը միշտ աշխատում էր դպրոցը լայն կերպով ժողովրդին մատչելի դարձնել և սիրել տալ։

Սաղանդարեան

Փօթիս, 17 նոյեմբերի

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ՈԳՈՒ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Նոր-Բայազէտ, 14 նոյեմբերի

Մեր վերջին յօդուածներից մէկում ցոյց

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ա. Ս. ԳՐԻԲՕՅԵԴՈՎԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄԱՐԴՈՒ ՊԱՏՄԱԾ *)

(Մ. Կրինսկի)

Դուք գտնվում էք մեծ ու, ըստ եւրօպականի, լաւ կահաւորված մի ընդունարանում։ Պատերից կախված են վաղուց մեռած շահերի ու բարձրաստիճան պարսիկների պատկերները, մի քանի դաշտանկար, հին քանդակներ և Արևելքում անխուսափելի համարված՝ մեծ ու փոքր կապերտներ, որոնք առատութեամբ կախված են պատերից և փռված՝ ամբողջ յատակը ծածկող մեծ կապերտի վրա։

Մի անկիւնում, խոր կաշուէ գահոյքում, նստած է մի ծերունի։ Դէմքը գեղեցիկ է ու գիրգ աչքերը՝ սև ու սիրուն։

Դա՝ իշխան Սուլէյման Մելիքօվ-Սումխատսկին է։ Տարիքն արդէն 90-ից անց է։ Իր ողջ կեանքն անց է կացրել Թէհրանում։ Ծնվել է 1829 թւի յունվարի 31-ը։ Ականատես է եղել «Խելքից պատուհասի» հեղինակ Ա. Ս. Գրիբօյեդօվի սպանութեանը։

Ահա թէ ինչ պատմեց դա ինձ։

* *

Դեսպան Գրիբօյեդօվը շատ կտրուկ մարդ էր ու հաստատ կամքի տէր. ոչ ոքի ու ոչ մի բանում չէր զիջում, ոչ ոքի չէր մօտենում, չէր բարեկամանում։ Ահա թէ ինչու, չը նայելով որ Թէհրանում մնաց կարճ ժամանակ, ձեռք բերեց մեծ քանակութեամբ թշնամիներ՝ պալատականների ու պարսիկ նշանաւոր անձերի շրջանում։ Այս պատճառով էլ ոչ ոք չը պաշտպանեց ռուսներին, երբ ֆանատիկոս ամբոխը ծեծում էր նրանց։ Այդ բաւական չէ, շատերը նոյնիսկ ուրախ էին այդ ամբարտաւան գեաւուրից ազատվելուն համար՝ և դրդում էին թալանողներին։ Ինքը շահը, որ ատում էր Գրիբօյեդօվին, միաժամանակ էլ շատ էր վախենում նրանից։ Հետևանքների երկիւղից՝ նա ուզում էր փրկել Գրիբօյեդօվին, բայց չը կարողացաւ։ Այսուամենայնիւ, կարգով կը պատմեմ ձեզ, թէ ինչպէս սկսվեց այս բոլորը։

Էնդերանում (հարէմում) յայտնի քաջատոհմիկ Ասսվեթ-Դօուլէի,—որի աղջկան ամուսնացած էր՝ Գրիբօյեդօվի ժամանակ թագաւորող Ֆեթ-Ալի-շահի որդիներից մէկը,—երկար ժամանակ տառապում էր Կովկասում յափշտակված շատ գեղեցկուհի մի վրացի՝ ռուսահպատակ քրիստոնեայ։ Հէնց նրա մօտ էլ, իբրև հասարակ ծառայ, գտնվում էր մի գերի՝ Միրզա-Եաղուբը նոյնպէս ռուսահպատակ։

Մի անգամ Ասսվեթ-Դօուլէն, բարկանալով ծառայի վրա, ծեծեց նրան։ Միրզա-Եաղուբը վազեց գանգատվելու ռուսաց դեսպան Գրիբօյեդօվին, որ նրան թողեց իր դեսպանատանը և ուղարկեց շահին մի խիստ յայտագիր, յայտնելով որ, Թիւրքմէնչայի դաշնագրի համաձայն, պատերազմի ժամանակ բռնված բոլոր գերիները պէտք է ուղարկվեն հայրենիք։ Գրիբօյեդօվը պահանջում էր պատժել Ասսֆեթ-Դօուլէին՝ պայմանը խախտելուն և Միրզա-Եաղուբին ծեծելուն համար։

Դեսպանի միջամտութիւնն Ասսֆեթ-Դօուլէի պալատում առաջ բերեց մեծ շփոթ. լսել էին՝ Եաղուբին և էնդերունում բնակված աղջկան պատահած դէպքը։ Հաւատարիմ բարեկամ ներքինու միջոցով, գեղեցկուհի վրացին ծածուկ նամակ ուղարկեց Գրիբօյեդօվին, որի մէջ աղաչում էր՝ ազատել իրան էնդերունից ու վերադարձնել հայրենիք։

Գրիբօյեդօվը դիմեց շահին՝ նոր պաշտօնական յայտագրով, որի մէջ հրամայում էր՝ իսկոյն ուղարկել Ասսֆեթ-Դօուլէի գերուհուն ռուսաց դեսպանատունը։ Շահն այդ յայտագիրն ուղարկեց Ասսֆեթ-Դօուլէին։ Վերջինը, թուղթը ձեռքին, վազեց փողոց, հաւաքեց ամբոխի մեծ բազմութիւն և, «ֆերենգայի» դէմ ուղղած բոցկոտ ճառով, յայտնեց, որ եւրօպացիներն, իրանց ներկայութեամբ, պղծում են մուսուլմանական սուրբ երկիրը, հասել են՝ ժողովրդին ճընշելու վերջին ծայրը. Նրանք խորամուխ են լինում մուսուլմանական կեանքի ամենախնամ կողմերը և փորձեր են անում հարէմի սրբութեան դէմ, հարէմի՝ որտեղ մտնելն արգելված է նոյնիսկ օտար մուսուլմանին։ Երէկ խլեցին նրա ծառան, իսկ այսօր ահա ուզում են խլել կինը։

Ասսֆեթ-Դօուլէն վարձեց էլի մի քանի խռովարար (ագիտատօր), որոնք քաղաքի բոլոր մասերում հաւաքում էին ժողովուրդ և դրդում՝ դիմադրել եւրօպացիներին։ Յետոյ Ասսֆեթ-Դօուլէն դիմեց հոգևորականութեանը, խնդրելով նրան «ջհաթ» (սրբազան պատերազմ) յայտարարել։ Այս բանում Ասսֆեթ-Դօուլէն գտաւ պաշտպանութիւն ի դէմս այն ժամանակվայ շատ ազդեցիկ մուշտէիդ՝ Միրզա-Մեսսի, և մասնական «ջհաթը»—ոչ թէ բոլոր եւրօպացիների, այլ բացառապէս ռուսների դէմ—շուտով յայտարարվեց։ Ինքը Միրզա-Մեսսին դուրս գնաց շուկան և օրհնեց ամբոխին՝ սպանելու Գրիբօյեդօվին ու բոլոր ռուսներին։

Իմանալով որ «ջհաթ» է յայտարարված, շահը սաստիկ վախեցաւ և, որպէսզի թոյլ չը տայ, որ Ռուսաստանը միջամտի պատերազմով, վճռեց ազատել Գրիբօյեդօվին։ Նա կանչեց իր գլխաւոր խորհրդատու և ներքինի՝ Մօտամաթ-էդ-Դօուլէին և յանձնարարեց նրան ձի նստել, գնալ իմ հանգուցեալ հայր՝ իշխան Դաւիթ Մելիքօվին, որ նա զգուշացնէր Գրիբօյեդօվին՝ սպառնացող վտանգի մասին։

Մօտամաթ-էդ-Դօուլէն, որ մի ժամանակ ռուսահպատակ հայ էր՝ Ենիկօլօփով մականունով, իսկոյն թռաւ հասաւ հօրս մօտ։ Իշխան Դաւիթը Գրիբօյեդօվի լաւ բարեկամն էր, սիրում էր նրան։ Չը կարողանալով մինչև վերջն ականջ դնել ներքինուն, նա կանչեց իր եղբայր՝ իշխան Սոլոմոն Մելիքօվ-Սումխատսկին, հրամայեց նրան՝ վերցնել մի քանի զինված ծառայ և իսկոյն տանել Գրիբօյեդօվին ու բոլոր ռուսներին՝ Աբբը, որ երկու իշխանների կալուածքն էր։

Իշխան Սոլոմոնն իսկոյն քշեց «Հօվդ-Ջեմբրախ-խանէի» կողմը (այնպէս էր կոչվում այն ժամանակ այն հրապարակը, որտեղ գտնվում էր ռուսաց դեսպանատունը)։ Իմ հօրեղբայր՝ իշխան Սոլոմոնն էլ չը վերադարձաւ. Նրան սպանել էին Գրիբօյեդօվի հետ...

Անհրաժեշտ է հաղորդել ձեզ էլի շատ շահագրգիռ մի խօսակցութիւն՝ իշխան Սոլոմոնի ու Գրիբօյեդօվի միջև։ Իշխան Սոլոմոնը գնացել էր ոչ թէ դեսպանատան գլխաւոր դարպասի մօտ, այլ հակառակ կողմից, և մի ծածուկ տեղ բացել էր մի ճեղք, որպէս զի կրիտիկական դէպքում ունենար ամենքի աչքից ծածկված մի ելք, որի միջով կարելի լինէր ազատել ամենքին։

Տեսնելով իշխան Սոլոմոնի յուզված ֆիգուրը, Գրիբօյեդօվը հեռացաւ։ Չը նայելով որ իշխանը համոզում էր նրան՝ լուրջ վերաբերվել մօտենալին և, քանի դեռ ժամանակ կար, գնալ Աբբը, նա լսել անգամ չէր ուզում ինչ-որ «ջհաթի» մասին, այդ բոլորը համարելով փողոցային ասուլիս, և իրան յատուկ սառնութեամբ ու հանգիստ ասաց, թէ չէ կարող թոյլ տալ իր վրա, իբրև ռուս ցարի դեսպանի, որ որևէ պարսիկ համարձակվի ձեռք բարձրացնել։

Տեսնելով որ անկարելի է համոզել Գրիբօյեդօվին, իշխան Սոլոմոնը «մնաք բարով» ասաց նրան և խորհուրդ տուեց ողջ պահակախումբը կենտրոնացնել դեսպանատան մօտ։ Իսկ եթէ ամբոխը յաղթելու լինի, նա ասաց թէ ինչ տեղ է շինված ճեղքը, խնդրեց որ ամենքը նրա միջով դուրս գնային, իսկ ինքը մօտիկ տեղ, դաշտում կը սպասի ձիերով ու կառքերով։ Զգացված՝ իշխան Սոլոմոնի անկեղծութիւնից ու բարի զգացումներից, Գրիբօյեդօվը շնորհակալութիւն արեց նրան և կրկին կրկնեց, թէ այնտեղից ոչ մի տեղ գնալու չէ։

— Դուք կոչնչանաք, պարոն դեսպան։ Դուք հանաք էք անում, մինչդեռ վտանգը շատ ու շատ մեծ է,—ասաց իշխանը, ուզելով դուրս գնալ սենեակից։

Գրիբօյեդօվը ժպտաց ու պատասխանեց.

— Իշխան, ամեն բանում մեղաւոր է ձեր հայկական ծագումը։ Եթէ ռուս լինէիք, այդպէս չէիք մտածի, չէիք վախենայ, այլ ցոյց կը տայիք տղամարդութիւն և զինւորական արժանապատուութիւն։

Վիրաւորված իշխան Սոլոմոնն ասաց.

— Ես վախկոտ չեմ։ Ու, իբրև ապացոյց, կը մնամ ձեզ մօտ։

Չէր անցել կէս ժամ,—պատմում էին ծառաները,—ահա հեռուից լսվեցին ձայներ ու հրացանաձգութիւններ։ Մի ահագին ամբոխ դիմում էր դեսպանատուն։

Գրիբօյեդօվը ցած բերեց պատից երկու հրացան, հանեց մեծ վառօդամանը և, ասելով իշխան Սոլոմոնին՝ «դուք միայն լցրէք հրացանը»,—կանգնեց բաց լուսամուտի մօտ։

Երբ իշխան Սոլոմոնը վճռեց մնալ, հրամայեց ծառաներին՝ տուն գնալ. բայց նրանցից ոչ մէկը տեղից չը շարժվեց։

Ամբոխը գրոհ տուեց առաջին բակը, որտեղ գտնվում էին պաշտօնակիցները, կօզակների զօրանոցը և բնակվում էին ծառայողները։ Առաջինը սպանվեց Միրզա-Եաղուբը, որին ուղղակի կտոր-կտոր արին։

Լսվեցին թշուառ կօզակների սոսկալի վայնասունը. ֆանատիկոսները անխնայ ծեծեցին նրանց։

Գրիբօյեդօվը անընդհատ կրակում էր։ Իշխանը հազիւ էր կարողանում լցնել հրացանները։

Տեսնելով Գրիբօյեդօվի սպանածներին, ամբոխն աւելի կատաղեց և, «Թող թափվի գեաւուրի արիւնը՝ ի փառս մեր սուրբ երկրի» աղաղակներով, ներս խուժեց այն բակը, որտեղ տան լուսամուտից կրակում էր Գրիբօյեդօվը։

Մի քանի անգամ աջող կրակելուց յետոյ, Գրիբօյեդօվը կարողացաւ միանգամից գլորել 6—7 մարդ։ Այս բանը ստիպեց ամբոխին՝ դադարեցնել յարձակումը մի քանի վայրկեան ու փախչել վտանգաւոր լուսամուտից։ Սակայն, մի քանի րօպէից յետոյ, լսվեց մի ձայն. Թալանողներն էին, որ կացիններով կտրատում, քանդքնդում էին տանիքը...

Գրիբօյեդօվը ստիպված էր կրակել միաժամանակ երկու հրացանից, բանեցնելով մի

*) «Русское Слово», 1910 թ. սեպտեմբերի

տալով ընկերական հիմունքների վրա դըրված ձեռնարկութիւնների կամ կօօպերատիվ միջոցների արժանաւորութիւնը ժողովրդական տնտեսութեան մէջ, մենք խոստացանք ցոյց տալ սպառվող ապրանքների և ժողովրդական պիտոյքների աննօրմալ դրութիւնը մեր գաւառի վերաբերմամբ։

Նախ և առաջ յիշենք, որ որքան ուրիշ տեղերում, աւելի քաղաքակիրթ ժողովուրդների մէջ զարգացած է հաւաքական ձեռնարկութիւնների տենչը, որքան հասարակական առօրեայ պարապմունքների շարքն է մտել ընկերակցական, միացեալ ոյժերով գործելու ձգտումը, նոյնքան հեռու է մեր շրջանից հասարակական և ընկերական գործունէութիւնը։ Տեղական ժողովուրդը, որ կարօտ է ամեն մի հաւաքական աշխատանքի, ոչ մի ձեռներէցութիւն, ոչ մի ձգտում ցոյց չէ տալիս դէպի միահամուռ գործունէութեան ձեռնարկութիւնները, դէպի կօօպերատիվ միջոցները, որոնք ժողովրդական տնտեսական կեանքի բարելաւման գործոններն են ներկայ տագնապալից ժամանակներում, երբ անտէր ու անտիրական ժողովրդի, մանաւանդ գաւառական չքաւոր ամբոխի շահերն են ոտնահարվում ամեն րոպէ...

Յիշենք նոյնպէս, որ մեր ամբողջ գաւառում, որ բաղկացած է 130 մեծաւոր գիւղերից՝ աւելի քան 100,000 բնակչութեամբ՝ չէք գտնի մի գիւղ կամ մի աւան, ուր մի որևէ վաճառականական և հասարակական առևտրական գործունէութիւն դրված լինէր ընկերական հիմունքների վրա և կամ տարվէր միացեալ հաւաքական ոյժերով։ Իսկ դրան հակառակ՝ որքան կամենաք՝ գաւառի ծայրերում, նոյնիսկ գիւղական խուլ անկիւններում սունկի պէս օրական բուսնում են չարչի վաճառականներ, մանր-մունր խանութչիներ և այլ նշանաւոր ու աննշան առևտրականներ, որոնք գաւառական ժողովրդի արիւնը ծծելուց զատ ոչ մի հանրօգուտ բանի չեն ձեռնարկում... Եւ ահա այդտեղից էլ սկսվում է ժողովրդական պիտոյքների աննօրմալ դրութիւնը գաւառական խուլ անկիւններում...

Ով որ շատ ու քիչ ծանօթ է գիւղի կեանքին, նա անշուշտ գիտէ թէ ինչ է ներկայացնում իրանից գիւղական վաճառականութիւնը։ Ահա տեսնում էք մի գիւղական գրագէտ, որը «շնորհք» է ունեցել երբեմն «բարաթներ և բարեգրեր» թխելու ժողովրդի այս և այն ընտանիքի համար և որը գրի սև ու սպիտակն է ճանաչել տէր-Թօդիկեան խալիֆայանոցում, հետևելով իր մօտ քաղաքացի «քււոր-աղայի» կամ «սանահօրը»՝ առևտրական գործունէութեան վերաբերմամբ, իսկոյն սկսում է իր համար վաճառատուն բացել իր գիւղում։ Սկզբում նա բերում է մի 20—30 ռուբլու ապրանք—թել, ասեղ, շաքար, նաւթ, թութուն, լուցկի և այլն—և իր տանը կից մի գետնափոր հիւղում հիմնում է իր առևտրական տունը։ Գիւղի այդ նոր խանութպանը նախ և առաջ իր ապրանքը, իր մթերքը փոխում է սպառողների սեփական արդիւնքի հետ, վերցնում է փողի տեղ ցորեն, գարի, հաճար, ալիւր և այլն։ Գների մասին խօսք չէ կարող լինել, քանի որ գնողը սակարկելու շատ սովոր չէ, լեզու էլ չունի գիւղի խանութպանի հետ խօսելու, մանաւանդ որ բոլոր գիւղական վաճառողները՝ խօսք մէկ արած իրանց սեփական շահն աւելի աչքի առաջ ունեն և իրանց ապրանքը կրկնակի գնով են սաղացնում սպառողի վրա։

Զարմանալու ոչինչ չը կայ, եթէ ասեմ, որ գիւղի չարչիները յաճախ մի ասեղը, որի 10 հատը մի կօպէկ է, գնողի վրա նստեցնում են մի կօպէկ, նայած նրա առևտրականութեան օպերացիային։ Եւ ահա թէ ինչպէս։ Դիցուք մի գիւղական աղջիկ կամ նոյնիսկ մի կին մի թաշկինակով ցորեն է բերում խանութ և պահանջում է տալ ասեղներ. խանութպանը սկզբում հատիկների մաքրութեանն է մտիկ տալիս և երբ մի փոքր թօզոտ կամ հողոտ է լինում՝ սկսում է մաղել, որից թէ տականքը—մաղվածից վեր թափածը—և թէ գլխանքը՝ ըստ բեւր պտղատուածքը՝ հանում է իբրև անպէտք (որոնք ձրիապէս մնում են իր ամբարում՝ իր օգտին), իսկ յետոյ կըշռում է մաքուր ցորենը։ Եւ դիցուք, որ այդ աղջիկը կամ կինը՝ բերել էին խանութ 10 ֆունտ ցորեն, որը մաղելուց յետոյ՝ տականքն ու գլխանքը դուրս գալով մնում է 8 ֆ.։ Ընդունենք, որ գինը արժէ 2 կ. ֆունտը, իսկ նա, խանութչին, հաշւում է «տեղական մազանդայով» (գիւղի գնով և ոչ շուկայի) $1^1/_2$ կ., առարկելով որ թէպէտ 2 կ. է ցորենի ֆունտը, բայց չէ՞ որ իրան մի $^1/_2$ կօպ. պէտք է աշխատանք (վաստակ) մնայ ծախելիս։ Ուրեմն 10 ֆունտից 2-ը մաղուածքից պակասեցնելով, գնից էլ մի 5 կ. զեղչելով, և եթէ խանութպանը մի փոքր էլ անբարեխիղճ լինի և կշռելիս մի-երկու ֆունտ էլ «մէջ տայ», այն ժամանակ խեղճ կնոջ 10 ֆ. ցորենը, որ արժէ 20 կ., մաղելով, զտելով, զեղչելով բերում հասցնում են 9—10 կօպէկի, որի համար չարչի վաճառականը տալիս է շատ-շատ մի «թօփ» ասեղներ՝ 3 կ., 2 մախալ թել՝ 3 կ. և մի քիչ էլ մաստակ՝ 1 կ. արժողութեամբ, բոլորը 7—8 կօպէկի ապրանք... Մինչդեռ քաղաքի վաճառանոցում այդ նոյն ապրանքներն արժեն ոչ աւելի քան $4^1/_2$—5 կ.։ Դրանից, անշուշտ, կարելի է եզրակացնել, թէ ինչ հրէշաւոր, աննօրմալ պայմանների մէջ է գտնվում գիւղի վաճառականութիւնը, ուր յաճախ գիւղացու 20 կօպէկի ցորենը ծախվում է 7 կօպէկի տեղ՝ նրա ընտանեկան աննշան պէտքերը հայթայթելու համար։

Մի այլ գիւղում մթերանոցից վերցնում է գիւղական ընտանիքը իր տարեկան բոլոր պիտոյքներն ապառիկ։ Խանութպանը ամեն օր գրում է իր «դաւթարում իր մաշտարու տարած ապրանքը»՝ թէյ, շաքար, սապօն, մրգեղէն, ճոթեղէն և այլն, որոնց և ոչ մէկի գնից տեղեկութիւն չունի սպառող ընտանիքը։ Միայն երբեմն-երբեմն խանութպանը յիշեցնում է գնողին, որ պարտքը շատացել է, տասնեակ ռուբլիների է հասել, ուստի հարկաւոր է վճարել։ Երբ գալիս է կալը, գիւղի արդիւնքը հաւաքելու այդ շրջանը, իսկոյն խանութպանը դաւթարը կոնատակին ներկայանում է գիւղացուն կալում և իր պահանջի դէմ՝ ապառիկ թողած իր ապրանքի դէմ՝ ստանում է նրա ցորենի կամ գարու շեղջը, սոված թողնելով գիւղացու ընտանիքը ամբողջ տարվայ ընթացքում։ Դեռ չենք խօսում այն մասին, թէ ինչ գներով էին հաշված ապրանքները խանութպանի «դաւթարում», քանի որ դա մի այնպիսի սովորական բան է մեր գիւղական շրջանում, ուր խաբի գնողները, մանաւանդ ապառիկ վերցնողները, չեն հետաքրքրվում կամ չեն վստահանում շատ դէպքերում... Այդպիսի պայմաններում, սակայն, սկսվում է գիւղի չարչիների ախորժակը էլ աւելի սրվել, որից առաջ է գալիս խեղճ ժողովրդին կեղեքելու ձգտումը... մանաւանդ ոչ մի կօնտրօլ չը կայ վաճառականական այդ դժնդակ սիստեմի վերաբերմամբ... Եւ հէնց այդպիսի պայմաններումն է գիւղի առևտուրը, որ մի տարի չանցած գիւղական նորաբաց խանութը գնալով թէ հարստանում է, իր «բիստէքը» (դարակներ) լիքը լցնում է զանազան ապրանքներով և թէ խանութատէրն իր նախկին աղքատիկ ընտանիքն ըստ արժանւոյն պահում-պահպանում... Թող թէ մի կարճ ժամանակից հարստանում է և էլ աւելի ընդարձակելով իր առևտրական ձեռնարկութիւնը՝ դառնում է գիւղի կուլակներից մէկը...

Սակայն, եթէ հիմք դրվէին կօօպերատիվ ձեռնարկութիւնների կամ գիւղերում հաստատվէին սպառողական հիմնարկութիւններ և գործը դրված լինէր ընկերակա՛ հիմունքների վրա, այդ աննօրմալ վիճակը կամ վաճառականական այդ անկօնտրօլ դրութիւնը տեղի չէր ունենայ գաւառներում և վաշխառուական ձգտումները խիստ կը մեղմանային, իսկ սպառող դասակարգը հանգիստ սրտով կը կատարէր իր առուծախը։ Այն ինչ՝ այժմ շնորհիւ ընկերական ոգու բացակայութեան, շնորհիւ հաւաքական միահամուռ գործակցութեան սառնութեան կամ անհաւատարմութեան՝ գիւղական ամբողջ ազգաբնակութիւնը տուժում է ամեն կողմից։

Գ. Սինանեան

ԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

Ղրիմում, գլխաւորապէս Եւպատորիայում, Թէօդօսիայում և Նօվօրօսիայում (Օդեսսա, Խերսոն), բնակվում է մինչև այժմ էլ վիճելի ազգութեան մի փոքրիկ բեկոր, կարայիմ ասված, թիւրքախօս, բայց մովսիսականութեան հետևող։ Կարայիմները մովսիսականութիւնը ըմբռնում են սադուկեցիների ուսման համաձայն, չեն ճանաչում Թալմուտը և ուղղահաւատ հրէաների կողմից նկատվում են որպէս աղանդաւորներ։

Կարայիմները (թւով մօտ 20—25,000 ընդամենը) կարելի է ասել՝ կազմում են մի համերաշխ առևտրական համայնք, զարգացած ինքնօգնութեան սկզբունքներով. դրա համար և նրանց մէջ չը կայ ծայրայեղ աղքատութիւն։ Բայց չը նայած որ ահա կէս դարից աւելի ռուս կառավարութիւնը հրաժարվել է նրանց դէմ գործադրել այն սահմանափակումները, որոնց մինչև օրս ենթակայ են ռուս-հրէադաւանները, սակայն կարայիմները մի յետամնաց, աւանդապահ ժողովուրդ են։ Բաց են նրանց առաջ պետութեան ուսումնարանները, բոլոր ազատ զբաղմունքները և սակայն կարայիմը գերադասում է առևտուրը և ճիշդ որ այս ասպարէզում հարաւի կեանքում կատարում է նշանաւոր դեր, առաւելապէս՝ ծխախոտի արդիւնաբերութեան գործում։

Կարայիմների հոգևոր կառավարութիւնը կենտրոնացած է ցմահ ընտրովի ազգապետ-կրօնապետի ձեռքում, գախամ կամ խախամ կոչված, որ նստում է Եւպատորիայում։

Լրագրական վերջին տեղեկութիւններին նայած՝ կարայիմներն էլ սկսում են արթնանալ և այդ արթնութեան նշանները—ինչպէս միշտ և ամենուրեք—արտայայտվում է նրա կրօնական-բարոյական կեանքում, այն ձգտումներում, որ նա ուզում է մտցնել իր հոգևոր աշխարհում։

Շուտով Եւպատորիայում պիտի լինի կարայիմների ազգային ժողով, որ զբաղվելու է համայնական զանազան հարցերի լուծմամբ։ Բոլոր կարայիմները պատրաստվում են այդ ժողովի, մշակում ծրագրեր, տալիս յանձնարարութիւններ իրանց պատուիրակներին։ Օրերս ժողով են եղել հաւաքված Մօսկվայի և շրջակայ քաղաքների կարայիմները և այդ ժողովը չէ խուսափել մայրաքաղաքի լուրջ թերթի ուշադրութիւնից։

Ահա ինչ ենք կարդում „Рус. Вѣд.“-ի № 240-ում այդ ժողովի մասին. «Ժողովը բազմամարդ էր. ներկայ էին Մօսկվային յարող, կարայիմ համայնքների ներկայացուցիչներն ևս։ Ի միջի այլոց ժողովը զբաղվեց կրօնական-բարոյական կրթութեան հարցերով, որ առաջ բերեց տարաձայնութիւն հին և նոր աշխարհահայեցողութեան կողմնակիցների միջև։ Կարայիմների հոգևոր կառավարութեան նոր օրէնագիծը քննելու ժամանակ ցանկութիւն յայտնվեց, որ սահմանափակվի ազգապետ կրօնապետի լիազօրութիւնը և նա, ազգապետը, ընտրվի ո՛չ ցմահ, այլ ընդամենը միայն 5 տարով։ Եւ առհասարակ ժողովը անհրաժեշտ է համարում, որ բոլոր հոգևոր կոչման անձինք ընտրվեն համայնքի ձեռքով։ Ժողովում նկատելի էր և մի ուրիշ ձգտում՝ համաձայնեցնելու կրօնի պահանջները ժամանակիս հոգու հետ, ազատվելու հնութեան աւանդութիւններից, հին ծիսակատարութիւններից (շաբաթ օրը կառքով չը շրջել և այլն)։ Չը մոռացվեց ժողովում և կանանց հարցը։ Ժողովականները առաջարկեցին ոչնչացնել այն սովորութիւնը, որ կայ սինագօգներում՝ բաժանել պատնէշով կանանց աղօթատեղին տղամարդկանցից»։

Համենայն, տարրական ցանկութիւններ են արթնացած կարայիմների ծրագրածները, բայց աւելին պահանջել աւանդապահ, նահապետական մի համայնքից անհնար է։

Պետրոս Զաքարեան

ԿԵԱՆՔԻ ՀԱՆԵԼՈՒԿԸ
(«Տայֆունի» առիթով)

Անհատը թէ՞ համայնքը... Ո՞րն բարօրութեան ծաղկեփունջն է գերագոյնը...։

Յաւերժական հարց՝ քանի մարդկութիւնը գոյութիւն ունի...

Յաւերժական հանելուկ...

Դրա շուրջը ստեղծվել են և շարունակում են ստեղծվել բիւրաւոր կօլլիզիաներ, հանգոյցներ, որոնց լուծելը ահագին փոթորիկներ է առաջացնում...

Ճնշող ողբերգութիւն։

Յիսուն միլիոնանոց ազգի «երկաթի» զաւակը, որը ուղևորվել է համաշխարհային քաղաքը խոշոր յանձնարարութիւնով, գայթակղութեան այդ զօրաւոր վայրում ենթարկվում է Դալիլայի քնքոյշ ազդեցութեանը, փաթաթվում է գեղեցիկ ցանցի մէջ, փաթաթվում և խեղդվում։

Դա այն «Տայֆունն» է, որը մանչում է ահագին ուժգնութեամբ իր չքնաղ հայրենիքում, աւեր և կործանում է առաջ բերում, բայց Եապօնիան՝ իբրև հաւաքական խոշորագոյն ոյժ՝ զօրեղ է։ Հեշտութեամբ սթափվում է ամեն մի դժբաղդութիւնից՝ յենվելով իր զաւակների բարոյական ոյժի վրա։ Նրանք բռնկված են միայն մի ցանկութեամբ, մի տենչով՝ կատարելիք աշխարհակալ դերի տենչով... Ապագայի գերիշխութեան հեռանկարը թովիչ է...

Եւ գալիս են դեղին մարդիկը «ժամանակակից Բաբելոն» ոչ թէ վայելելու գայթակղիչ կեանքը, այլ ագահութեամբ ըմպելու, հիւծելու հին աշխարհի քաղաքակրթութեան կվինտ-էսսենցիան... Ընդհանուրը կլանում է անհատը, նրա շահերը գերադասվում են ահագին թափով։

Այդ հոգեբանութեամբ ներշնչված է ամբողջ ազգը և նրա մէջ է նրա ոյժը, որ ապագայի գրաւականն է։ Անհատը՝ այդ չնչին հիւլէն՝ իր զգացողութիւններով, իր բաղձանքներով՝ խորտակվում է հսկայական հոսանքի մէջ։

Անըմբռնելի վեհութեան են հասնում «յանուն ընդհանուրի շահերին» կատարվող աքանչելի զոհաբերութիւնները (տես. 2)։

Եւ հայրենիքը գիտէ գնահատել իր հերոսներին։ Նրանց փառաշուք արկածները դառնում են ժողովրդի երգերի նիւթ, և ամեն մի մանուկ՝ հասարակական գեղեցիկ տօներին փառաբանում է այդ հերոսներին. պատմութիւնն արձանագրում է նրանց անունները անմահ տողերով և սերունդները կրթվում են այդ ոսկի տողերով։

Ճնշող ողբերգութիւն։

Երկու փարթամ երիտասարդ ոյժեր ծանր ճնշման են ենթարկվում. անձնական աշխարհը իր չքնաղ, բուռն յոյզերով, զառանցանքներով՝ զոհաբերում են հայրենիքի սեղանին, նրա քաղաքակրթական իղձերին։

Կատարեալ մարտիրոսութիւն։

Մէկը՝ յօժարակամ ընդունում է ոճրագործի դերը՝ բանտի և աքսորի է ենթարկվում՝ ազգի եռանդուն զաւակին փրկելու համար. միւսը՝ այդ «Ջահը»—Տօկերամօն՝ սոսկալի գնով ազատվում է Դալիլայի գգուանքներից, որը սպառնում էր խանգարել կենտրոնացնելու ամբողջ ուշադրութիւնը կատարելիք միսիայի վրա։ Սպառնում էր խանգարել, որովհետև երկաթի մարդու սրտում արդէն սկսում էին զօղանջել մեղմանոյշ լարերը։

Ակներև էր վտանգը, որ զգացմունքը կարող է աւերիչ ազդեցութիւն կատարել...

Ազատվել է... Արդէն սիրած կինը դիակ է, սակայն ողբերգութիւնը շարունակվում է աւելի ուժեղ թափով...

Սիրած կինը դիակ է, բայց դիակի տիրապետութեան ոյժը հասնում է գագաթնակէտին։ Յիշողութիւնները միանգամայն կլանում են, ամփոփում են թունաւոր հրմայքով...

Տօկերամօն անզօր է մեռածի դէմ։ Թէև նա լարում է իր վերջին եռանդը՝ գործը աւարտելու, բայց ճգնաժամը անխուսափելի է։

Սոսկալի կերպով տանջվում է։

Ոչ թէ միայն նրա համար, որ զայրոյթի րօպէում խեղդեց քնքոյշ էակը՝ միակ կինը՝ որին սիրում էր, ոչ թէ միայն այն պատճառով, որ իր փոխարէն ուրիշն է դատապարտվել՝ երիտասարդ, թավուռն ոյժը, այլ

ձեռքում հրացանը հորիզոնական դիրքով, միւսում՝ ուղղահայեաց։

Չը կրակելու րօպէներից մէկը, երբ Իշխանն ու Գրիբոյեդովը լցնում էին հրացանները, եղաւ վերջնականը. փլվեց առաստաղի մեծ մասը։ Թափվում էին քարեր ու գնդակներ, ու յանկարծ ընկած՝ կրծքից ու գլխից վիրաւորված Գրիբոյեդովին ճնշել էր առաստաղից ընկած գերանը։

Իշխան Սոլոմոնին, որի գլուխն ու ուսը վիրաւորել էին քարերով, ամբոխը քաշեց, տարաւ բակը։ Տան առջևը նրան երեսն ի վեր կանչեցին՝ «տուր փողերդ»։ Իշխանը կանգ առաւ, դուրս քաշեց ձեռքն իրան թշնամիների ձեռքերից ու տուեց նրանց իր քսակը։ Այդտեղ և եթ մէկը պոկեց նրա կրծքից երկայն, արծաթի շղթան ու ոսկի ժամացոյցը։

— Տուր թուրդ։

— Ո՛չ, թուրս չեմ կարող տալ,—պատասխանեց իշխանն ու բռնեց կոթից, բայց չը կարողացաւ սուրը մերկացնել։

Եսաք կանգնած ատաղձագործը,—երկար ժամանակ յիշում էի նրա անունը, բայց հիմա մոռացել եմ,—խփեց կացնով իշխանի գլխին, և նա մեռած՝ ընկաւ սանդուղքի վրա... Թալանողներն իմ հօրեղբօր ու Գրիբոյեդովի դիակները չուանով կապեցին ու թրևեցին գետնին։

Առաջին բակում, կօզակների հետ,—որոնց թիւը 32 էր,—իրանց մահը գտան նոյնպէս դեսպանատան մի քանի ծառայողներ՝ պարսիկներ ու հայեր։

Իշխան Սոլոմոնի պահակներին մի կողմ հրեցին, բայց ձեռք չը տուին, հրամայելով միայն որ, քանի շունչները բերաններումն է, հեռանան։ Երկար ժամանակ ամբոխը ծաղրի առարկայ էր շինել այլանդակված դիակները. Թալանը, որ սկսվել էր առաւօտը, վերջացաւ հազիւ գիշերը։

Ցերեկը շահը մի քանի անգամ հրամայեց Նահանգապետ Զիլլի-Սուլթանին՝ դուրս գալ զօրքերով՝ կատաղած ամբոխի դէմ, բայց նա լուռ խոստանում էր, առանց տեղից շարժվելու։ Հազիւ գիշերը Մօստամիդ-Դոուլէ Էնիկօլօփովը, հաւաքելով մի քանի տասնեակ պալատական ծառայ, գնաց կռուի տեղը և ցրեց ամբոխի մնացորդը, որ կողոպտում էր դեսպանատան կայքը։

Անկարելի է նկարագրել վիշտը իմ հօր, որ զրկվել էր սիրած եղբօրից ու բարեկամ Գրիբոյեդովից։

Հետևեալ առաւօտը նա ուղարկեց իմ մօրեղբայր Կարապետին՝ գտնելու իր եղբօր ու Գրիբոյեդովի դիակները և տուն հասցնելու։ Կարապետի հետ գնացին և այն ծառաները, որոնք վկայ էին նախընթաց օրվայ սպանութիւններին. ես էլ, իմ հասակակից շատ տղաների հետ, գնացի նոյն տեղը։

«Հօվզ-Զեմբրախ-խանէ» հրապարակում թափթփած էին դիակները. հրապարակը ծածկված էր արիւնով և աւերված տների քարերով։

Յիշում եմ, երկար ժամանակ փնտռում էին Գրիբոյեդովի ու իշխան Սոլոմոնի դիակները։ Այն բակում, որտեղ նրանք սպանվել էին, տուն էին շինում։ Թափված էին քարեր, կաւի ու շինութեան նիւթերի կոյտեր։ Շատ տեղ գտնում էին Գրիբոյեդովի սիւրթուկի արիւնոտ կտորները՝ քարերին փաթթված։ Բայց դիակները չը կարողացան գտնել։ Հազիւ կէսօրին գտնվեցին երկու դիակները՝ մի խոր փոսի մէջ, որ, չը գիտեմ՝ աղբի փոս էր թէ կիր։

Մի քանի ռուս գրքերում, որոնք նկարագրում են Գրիբոյեդովի մահը, ասված է, թէ նրան ճանաչել են մատի մատանիով։ Ես այդ չեմ յիշում, բայց գիտեմ, որ նրա վրա էին կօշիկներն ու հագուստի կտորները. Նրան ճանաչեցին դէմքից, թէպէտ այդ դէմքը սաստիկ այլանդակված էր։

Կարապետը յայտնեց հօրս, որ իսկոյն եկաւ հրապարակը։ Նրա ներկայութեամբ երկու դիակները դուրս տարան դաշտը, լուացին, դրին դագաղները և ուղարկեցին ս. Թադէոս ու Բարթուղիմէոս եկեղեցու հանգստարանը։

32 կօզակների ու միւս սպանված քրիստոնեաների դիակները նոյնպէս ուղարկվեցին այնտեղ և թաղվեցին հանգստարանի եղբայրական գերեզմանում (братская могила)։

Մի քանի օրից յետոյ, երբ յուզումները վերջնապէս դադարեցին, իշխան Դաւիթ Մելիքօվը յայտնեց Ֆեթ-Ալի-շահին, թէ մտադիր է ուղարկել իր եղբօր ու Գրիբոյեդովի դիակները Ռուսաստան՝ այնտեղ թաղելու։

Բայց շահը թոյլ չը տուեց։ Նա բոլոր ոյժով աշխատում էր համոզել ռուս կառավարութեանը, թէ Գրիբոյեդովը սպանված չէ, այլ փախել է թալանի ժամանակ։ Նա շատ էր վախենում՝ Ռուսաստանի կողմից հասնելիք պատժից և դողում էր իր երկրի գլխին գալիքից, երկրի, որ կարող էր գրաւել՝ դեսպանին պաշտպանելու միջոցներ ձեռք չառնելու համար։

Դաւիթ Մելիքօվը տարաւ շահի մօտ Կարապետին ու շատ վկաներ, որոնք տեսել էին սպանված Գրիբոյեդովին, բայց շահը մնաց անընկճելի։

Անցաւ 40 օր։ Ցանկարծամահ է լինում Էնիկօլօփովի ներքինու մայրը, հայուհի Ոսկի-խաթունը, որ մեռած իշխան Սոլոմոնի ազգականն էր։ Դաւիթ Մելիքօվին աջողվեց համոզել Էնիկօլօփովին, որ մեծ ազդեցութիւն ունէր շահի վրա, այլ և ստանալ շահից թոյլտուութիւն՝ Ռուսաստան ուղարկելու Գրիբոյեդովի, իշխան Սոլոմոնի ու Ոսկի-խաթունի դիակները։

Անցաւ էլի 10 օր, և Թէհրանից ուղարկվեցին երեք դիակառք՝ դագաղներով։ Տխուր հանդէսի հետ գնում էր հօրս միւս աներձագ Կարապետի եղբայր՝ Գէորգ Մկրտչեան Գիւլզադեանցը։

Թէհրանի ամբողջ բնակչութիւնն օրէ-օր ահ ու դողով սպասում էր, թէ Թէհրան են մտնելու ռուս զօրքերը՝ մայրաքաղաքը կողոպտելու և երկիրը գրաւելու։

Բայց երևաց, որ զուր էր այդ երկիւղը։ Պարսկաստանը չը գրաւվեց, և ամեն բան աջող վերջացաւ Ֆեթ-Ալի շահի համար։

Գործը սահմանափակվեց միայն խնդրելով ներում, որը շահի կողմից տարաւ Թե-տերրուբ Խոսրով-Միրզա արքայորդին, և Միրզա-Մեսաին Թէհրանից քշելով Քեարբալայ։

Այս թալանչի-հոգևորականի հետ, սակայն, գործ ունենալն այնքան էլ հեշտ չէր։ Իմանալով իր վիճակի մասին, Միրզա-Մեսաին իր համախոհներից հաւաքեց 4000 մարդ, պահ մտաւ շահի մզկիթում և յայտնեց, որ ամենևին դուրս գալու չէ այնտեղից։

Ֆէթ Ալի շահն այն ժամանակ լուրջ հիւանդ էր։ Հրամայեց տեղափոխել իրան՝ ննջարանից «Թաղթ-մարմառ» (մարմարէ գահլիճ), դարսել թնդանօթներ՝ լուսամուտից երևացող պատի կողմ ու քշուքանդ անել մզկիթը։

Շահի հրամանն սկսեցին կատարել թնդանօթաձիգ հայերը. պարսիկները հրաժարվեցին։

Երբ առաջին թնդանօթն արդէն տարան պատի դուրս ցցված տեղը, մզկիթ վազեց շահի հոգևորական Իմամ-Ջուման, ծածուկ մուտքով հանեց Միրզա-Մեսաին քաղաքից դուրս և ուղարկեց Քհարբալայ։

Բանից դուրս եկաւ, որ մզկիթում, Միրզա-Մեսաին ժողովրդին հաւաքելիս է եղել՝ սպանել տալու նոյն իսկ շահին։

$2^1/_2$ ամսից յետոյ,—վերջացրեց իր պատմութիւնը իշխան Սուլէյման Մելիքօվը,—Թէհրան վերադարձաւ Գէորգ Գիւլզադեանը և հաղորդեց, որ Ջուղայում հանդիպել է Գրիբոյեդովի ազգականներին, որոնց յանձնել է սպանված բանաստեղծի դագաղը։

Իշխան Սոլոմոն Մելիքօվը և Ոսկի-խաթունը մեծ պատիւներով թաղվեցին Էջմիածնում, ս. Գայիանէի գաւթում...

* *
*

Իշխան Սուլէյման Մելիքօվը գնաց հետևեալ սենեակը և դուրս բերեց մագաղաթէ մի փաթեթ, որ էր ամենայն հայոց կաթողիկոսի հրովարտակը (կոնդակը) տուած՝ իշխան Սոլոմոն Մելիքօվ Սումխատսկիի մահվան առիթով։ Կոնդակը կրում է 1829 մայիսի 4։

Ս. Թադէոս ու Բարթուղիմէոս առաքեալների եկեղեցին և հանգստարանն այսօր էլ կան։ Երկար ժամանակ ես փնտռում էի այդ եկեղեցին։ Գտայ մի քանի ռուս գերեզման, բազմաթիւ հայ և մի հատ անգլիական դեսպանի գերեզման. բայց չը գտայ եղբայրական գերեզմանի ոչ մի նշան, որի մասին խօսում էր իշխան Սուլէյմանը։ Դիմեցի քահանային և Թէհրանի հայ համայնքի պատուաւոր անդամներից մէկին և տեղեկացայ, որ եղբայրական գերեզմանն, իրաւ, այստեղ է։ Բայց ոչ ոք չը պահպանեց այն գերեզմանը ու նա հաւասարվեց հողին։

Ամենահին ժամանակներից սկսած,—ասաց ինձ քահանան,—հայ ժողովրդի շրջանում արմատացել է հետևեալ նախապաշարումը. եթէ երկիւղից հիւանդացած մէկը գայ այս հանգստարանը և սպանվածի գերեզմանի վրա լուացվի օրհնած ջրով, անպատճառ կը բժշկվի։

Գրիբոյեդովի սպանվելուց սկսած, սնոտիապաշտ հայերը բժշկվում են այստեղ և հաւատում հանգստարանի բուժող զօրութիւնը։

Գրիբոյեդովի սպանված տեղը առաջ կոչվում էր «Հօվզ-Զեմբրախ-խանէ» («Դաշտ հրաձգութեան»), յետոյ կոչվեց «Բաղչէ-Իլչի» («Դեսպանի այգի»)։ Բայց զուր կը մտածէինք, որ որևէ բանով յայտնի լինէր, թէ ռուս դիւանագիտութիւնը հոգացել է յաւերժացնել սպանված դեսպանի և ռուս մեծ մարդու յիշատակը։ Այստեղը վաղուց լցված է պարսկական «մենզիլխաններով», քարվանսարաններով. մէջը պատսպարվում են՝ էշ և ուղտ քշողները, իսկ եղբայրական գերեզմանը մինչև օրս էլ գտնված չէ։

Սրանից 12 կամ 15 տարի առաջ Պարսկաստանում բնակվող ռուսահպատակները հանգանակեցին բաւական գումար՝ Գրիբոյեդովի յուշարձանի համար. և այժմ Զէրգենդէի դեսպանատան պարտէզը զարդարում է Գրիբոյեդովի յուշարձանը, գործ՝ յայտնի քանդակագործ Անտոկոլսկիի։

Գրիբոյեդովը գահաւորակում նստած՝ մի ձեռագիր է կարդում։ Թարգմ. Է. Ք. Ն.

և նրա համար, որ հայրենիքի շահերը խլում են միակ հնարաւորութիւնը, փարատելու վիշտը, միակ հնարաւորութիւնը, որը նրբազգաց մարդու համար ներկայանում է իբրև հրամայողական պահանջ: Դա՝ յայտարարել յանցանքը, ազատվել խղճահրդաւոր գաղտնիքի ճնշող բեռից, աքսորի վայրից վերադարձնել անմեղ զոհը և իր խոր վիշտը սփոփել՝ քաւութեան պատժի ծանրութեան տակ... Այդ սրբազան իրաւունքից նոյնիսկ զրկված է, վերջին իրաւունքից, և նա տանջվում է անվերջ: Դա Տաֆունն է, ուժեղամռունչ մրրիկը... Տօկերամօյի մէջ խորտակվում է մարդկայինը. Նա մեքենայ է, յիսուն միլիօնանոց ազգի բարօրութեան կոթողներից մէկը... և միայն, աւել ոչինչ... Ինդիվիդուալիստ ֆրանսիացին, որը վաղուց արդէն անցել է այդ էտապները, բողոքում է... իբրև ականատես Տօկերամօյի գերմարդկային տանջանքներին և նրա վախճանին կատաղի կերպով բողոքում է...

— Ինչու մուրճի հարուածով խեղդեցիք հրաշալի զգացմունքը, ինչու սպանեցիք գեղեցիկ կեանքը. դուք շղթայում էք կեանքը, նրա ազատ հոսանքը...

— Մահը գերադասելի է, երբ կեանք է ստեղծում...

Ընդհանուրը կատարում է իր յաղթական գնացքը, ձուլելով իր մէջ անհատի աղեկտուր հառաչը...

Ո՞րն է գերագոյնը...

Անհատը չնչին հիւլէ է ընդհանուրի մէջ: Յաւերժական հանելուկ...

Ե. Բահաթուր

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Կովկասի Փոխարքան իր օգնական սենատոր Վատացիին հաստատեց Կայսերական Ռուսական Աշխարհագրական Ընկերութեան կովկասեան բաժանմունքի կարգադրիչ կօմիտէտի նախագահի պաշտօնում, համաձայն բաժանմունքի հոկտ. 16-ի միաձայն ընտրութեան:

◆ Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւնը իր միջոցները շատացնելու նպատակով սկզբունքով որոշել է ոչ մի երեկոյթ կամ գրօսանք չը կազմակերպել, այլ դիմել համակրողներին և առաջարկել գրվել ընկերութեան անդամներ:

◆ Յիշեցնում ենք, որ այսօր նշանակված է Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ընկերութեան այս սէզօնի անդրանիկ ընդհանուր ժողովը: Ընթացիկ գործերից կը զեկուցվեն ընկերութեան բանակցութիւնները՝ կազմակերպելու դասընթացքներ և գիւղատնտեսական գործունէութիւն զանազան շրջաններում: Կարող են ներկայ լինել նաև կողմնակի անձեր: Նիստը տեղի կունենայ Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան դահլիճում (Ալեքսանդրեան այգի, սեփական տուն): Սկիզբն է 7½ ժամին երեկոյեան:

◆ Մի քանի ժամանակ առաջ «Մշակի» մէջ առաջ էր բերված «Արարատ» ամսագրից տեղեկութիւններ հանգուցեալ Աւետիս Ղուկասեանի կտակած 60,000 րուբլի գումարի մասին: «Արարատի» մէջ այդ տեղեկութիւնը տպված է այն ձևով, որ կարող էր տեղիք տալ կարծելու, թէ կտակակատարները չեն կատարել հանգուցեալի կամքը, ուստի և Կաթողիկոսը ստիպված է եղել կօնդակով պատուիրել կտակատարներին ի կատար ածել հանգուցեալի կտակը: Այժմ կտակակատար Մնացական Խունունց ներկայացրեց մեզ Կաթողիկոսի իսկական կօնդակը և ճեմարանի վարչութեան գրութիւնը, որոնցից հաստատվում է, որ հանգուցեալ Աւետիս Ղուկասեանի կտակած գումարը կտակակատարները պարտաւոր են յանձնել իբրև մշտական աւանդ պետական բանկին միայն այս տարվայ վերջին և յանձնել բանկի ապահովագիրը սինօդին, որ այսուհետև պէտք է ճշդութեամբ գործադրէ այդ գումարի տոկոսիքը իր նպատակին: Կտակակատարները մինչև այժմ գումարը յանձնել էին բանկին ի ժամանակաւոր պահեստ, ինչպէս տեսանք բանկի փաստաթղթից: Նոյնպէս բանկին է յանձնված Վանքի միաբանութեան օգտին կտակած 2,000 րուբլին, որի բանկային փաստաթուղթը Խունունցը ցոյց տուեց մեզ: Հետևաբար, կտակակատարների կողմից որևէ զանցառութիւն չէ եղել:

◆ Թիֆլիսում քաղաքային ինքնավարութիւն մտցնելու 35-ամեակի առիթով քաղաքային դումայական մասնաժողովը որոշել է ամենաաղքատ ազգաբնակութիւնից չառնել ընդամենը 12,000 րուբլու զանազան տուրքեր:

◆ Հոկտ. 31-ին կօծվի Քաշվէթի ս. Գէորգ եկեղեցին:

◆ Շամախու քաղաքային ինքնավարութիւնը հնարաւոր է գտել Շամախու կողմից 100 ր. նուիրել կովկասեան ապագայ համալսարանի համար:

◆ «Մշակի» № 237-ում տպված Թիֆլիսի արհեստաւորների ներկայացուցիչների ժողովի պարագամունքների առիթով մեզ հաղորդում են, որ ժողովականներից մէկի՝ Գ. Տէր-Պետրոսեանի յարձակումները որբերի դատարանի անդամ Մայսուրաձէի դէմ անձնական հաշիւների արդիւնք պէտք է համարել, որովհետև որբերի դատարանի անդամների գործունէութեան վրա հսկում է խիստ կերպով դատարանի նախագահ Մ. Սուլիէվը, որ մի բարեխիղճ անձնաւորութիւն է: Որբերի դատարանի գործունէութեան մէջ նկատված թերութիւնները պէտք է վերագրել այն հանգամանքին, որ խնամակալների (օպեկունների) պաշտօնի համար չը կան յարմար ինտելիգենտ անձնաւորութիւններ և ինտելիգենտ անձինք առհասարակ խույս են տալիս այդ պաշտօնից, այնպէս որ դատարանը յաճախ ստիպված է լինում խնամակալի պաշտօնը թողնել անցանկալի անձանց ձեռքում: Թէ Մայսուրաձէն վայելում է համակրութիւն ժողովրդի աչքում, այդ երևաց նրանից, որ նա վերընտրվեց նորից, ստանալով 64 ձայներից 50-ը:

◆ Հոկտ. 29-ին տեղի կունենայ Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան, ֆինանսական, իրաւաբանական, տեխնիքական և էլեկտրաքարշի մասնաժողովների միացեալ նիստը՝ ժամանակութեամբ էլեկտրաքարշի ընկերութեան լիազօր Ֆայնի՝ քաղաքի հետ ընկերութեան պայմանագրի ժամանակը երկարելու հարցի առիթով:

◆ Թիֆլիսի քաղաքային գնահատիչ խումբերը, աւարտելով իրանց միսսիան 9-րդ քաղաքամասում, ձեռնարկել են 8-րդ քաղաքամասի անշարժ կայքերը վերագնահատելուն: Երեքշաբթի օրերը տեղի են ունենում գործադիր մասնաժողովի նիստերը տնատէրերի գանգատները քննելու համար:

◆ Թիֆլիսի նահանգապետը շտապով պահանջել է քաղաքային վարչութիւնից դումայի որոշումները՝ վերաբերեալ Վերայի, Մնացականեան և Մուխրանեան կամուրջներից տուրք առնելու հարցին:

◆ Կիրակի, հոկտ. 24-ին, Երևանում կայացել է նահանգապետ բարոն Տիզենհաուզէնի նախագահութեամբ յատուկ խորհրդակցութիւն՝ Երևանի նահանգում այգեգործների կօմիտէտ հաստատելու հարցի համար: Խորհրդակցութիւնը յանգել է Երևան քաղաքում նահանգական կօմիտէտ հիմնելու անհրաժեշտութեան:

◆ Պետերբուրգից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, Ալավերդիի եպիսկոպոսի աթոռը գրաւելու է Պետր վարդապետը:

◆ Շուտով, «Յ. Օ.»-ի ասելով, Վրաց Թատրոնում տեղի կունենայ գրական դատաստան Լէօնիդ Անդրէևի «Անֆիսա» պիէսի համար:

◆ Թիֆլիսի բարեգործական ընկերութիւններից մի քանիսը դիմել են օդաչուներ Քէբուրովին և Վասիլևին, խնդրելով իրանց օգտին թռիչքներ կազմակերպել:

◆ «Յ.»-ի ասելով Կովկասի Փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վորոնցով-Դաշկովը մեկնելու է Շուլաւէր:

◆ Նախալովկայում վերջերս մի ընկերութիւն է կազմվել, որի նպատակն է մի բարերարի նուիրած տունը թատրոնի վերածել: Այդ ընկերութիւնը իր պատուաւոր անդամ է ընտրել քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանին:

◆ Երևանի քաղաքագլուխ Մէլիք-Աղամալեանը, որ իր պաշտօնը վարում է ահա եօթ տարի, ներկայացրել է հրաժարականի խնդրագիր: Ձայնաւորները յատուկ պատգամաւորութիւն ուղարկեցին Մէլիք-Աղամալեանի մօտ՝ խնդրելու յետ վերցնել հրաժարականը, նաև պարզել հրաժարվելու պատճառները, բայց Մէլիք-Աղամալեանը մերժումով է պատասխանել:

ԼՈՒՐԵՐ ԵԱԼՏԱՅԻՑ

Եալտա, 22 հոկտեմբերի

◆ Բագուի Հայոց Կուլտուր. Միութիւնը, որ նախաձեռնած է հանգուցեալ Խաչատուր Աբովեանին արձան կանգնեցնելու այնքան գեղեցիկ գործին, ինչպէս հաւաստի աղբիւրներից տեղեկացանք, դիմել է եալտայաբնակ հայ երիտասարդ տաղանդաւոր երաժշտագէտ Ալ. Սպենդիարեանին և խնդրում է յօրինելու երաժշտական «կանտատա» ի յիշատակ Աբովեանի: Կուլտուրական Միութիւնը այդ կանտատայի համար իբրև նիւթ ուղարկել է Աբովեանի «Վէրք Հայաստանից» առած մի հոգեպունչ չափածոյ հատուած: Յարգելի երաժշտագէտը, տալով իր սիրայօժար համաձայնութիւնը, ձեռնարկել է գործին և, ինչպէս լսում ենք, ինքն էլ ներշնչված այդ գեղեցիկ գաղափարով, ամեն ճիգ պիտի թափէ երաժշտական մի նրբահիւս և արժանավայել աշխատութիւն ստեղծելու:

◆ Այս օրերս այստեղ սպասվում է հայ նկարիչ Վարդգէս Սուրէնեանը. Նկարիչը հրաւիրված է զուտ հայկական ճաշակով գեղարուեստօրէն զարդարելու Ղուկասեանցի նորակառոյց փառահեղ տաճարը:

◆ Սիրված բանաստեղծ Ա. Ծատուրեան, որ բժշկվելու համար Եալտա օդափոխութեան է եկել, լսում ենք, որ «Ռուս բանաստեղծների» երրորդ հատորը թարգմանելով շուտով ի լոյս պիտի ընծայէ: Անցեալ օրը քանդակագործ Մէրկուրովի արուեստանոցը այցելելու առիթ ունենալով տեսանք այնտեղ բանաստեղծ Ալ. Ծատուրեանի կիսարձանը: Նրբակերտ ու հոյակապ մի աշխատութիւն:

◆ Եալտայի բանիմաց հայ երիտասարդութիւնը, որ միշտ նախաձեռնողն է ազգային հասարակական կեանքին, հոկտ. 10-ին շտապեց հեռագրով իր ջերմաջերմ շնորհաւորութիւնները ուղղել ծանօթ գործիչ՝ Գր. Չալխուշեանի 25-ամեայ յոբելեանի առիթով:

Ալանցի

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Երեքշաբթի, հոկտեմբերի 26-ին, Նիկուլինի դրամատիկան խումբը ներկայացրեց Գրիբոյէդովի «Горе отъ ума» (Խելքից պատուհաս) կոմեդիան: Ամենամեծ աջողութիւնը ունեցաւ Նէլիդովը, որ կատարում էր Ֆամուսովի դերը: Իսկ Մուրոմցևը, որ կատարում էր գլխաւոր հերոսի Չացկիի դերը, չը տարաւ իր դերը այն ձևով, որ սպասվում էր նրանից: Մուրոմցևից աւելի շատ կարելի էր սպասել: Վերջին գործողութեան մէջ միայն Մուրոմցևը ցոյց տուեց իր տաղանդի փայլը և պատկերացրեց իսկական Չացկիին: Սոֆիայի դերը կատարում էր Վ. Զարովա, բայց բաւական անաջող: Ամբողջութիւնը չը թողեց այն տպաւորութիւնը, որ սպասվում էր Նիկուլինի խմբից:

Հ. Ա.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Էնզելի, 19 հոկտեմբերի

Պարսկաստանի դրութիւնը քանի գնում, այնքան կրիտիկական և աննախանձելի է դառնում: Նահանգները խառն դրութեան մէջ են գտնվում: Դժգոհութիւնը ժողովրդի մէջ աւելի և աւելի է ամրապնդվում նոր կարգերի դէմ:

«Սահմանադրութիւնը» չը տալով ժողովրդին սրա սպասածը՝ նոյնիսկ աւելացրեց իշխողների թիւը և ֆէօդալներին ապահովեցնելուց զատ՝ միացաւ նրանց հետ և դրամ կորզելու ու տնանկներին հարստահարելու նորանոր միջոցներ գտաւ:

Գաւառների նորաստեղծ հարկերից գոյացած գումարն ուղարկվում է Թէհրան՝ այնտեղի ծրիակերներին կշտացնելու, իսկ նոյն դրամից գոնէ տեղական պիտոյքների համար չէ պահվում:

Պատասխանատու պաշտօն է տրվում պատահական բաղդախնդիր մարդկանց, որոնք ժողովրդից հաւաքած կոպէկները վատնում են շռայլանոցներում:

Էնզելիի ակցիզային գործի կառավարիչ էր նշանակված մի տգէտ անձնաւորութիւն, որն իր վարքով թէ ամեն օր «սկանդալներ» էր սարքում վաճառականների հետ և թէ գիշեր ցերեկ հիւրանոցներում հարիւրներ թղթախաղում տարվում: Քննութիւնը պարզեց նրա բացարձակ գողութիւն-վատնումը և գործից հեռացվեց: Իսկ հեռանալու օրը, «մեր տղերանց» պահանջով, յայտնի գեղծարարը, գողը, որ 2000 րուբլուց աւել էր վատնել, մաքուր կառավարչի վկայականով է հեռանում քաղաքից Թէհրան, որ այնտեղ շարունակի իր արհեստը:

Բաղդախնդիրները հազարներ են «անուշ անում», իսկ քանից աւել հասարակ ծառայողներ գնացել են Ռաշտից իրանց չնչին ռոճիկների համար: Ահա թէ որտեղ է անուղղակի հարկերից հաւաքված կոպէկները ծախսվում:

Ռաշտի անմիտ Թուրք-հայկական կոտորածի լուրը չարամիտների սարքած դուրս եկաւ և այժմ կեանքը ստացել է իր խաղաղ ընթացքը:

Իսկ ընդհանուր դժգոհութիւնը նոր մինիստրութեան դէմ աւելի լայն չափեր է ստանում: Յետադէմներն և դժգոհները միութիւն կազմելով նոր արիւնհեղութեան դուռ են բաց անում Պարսկաստանի համար և որը, մեր կարծիքով, երկրի կործանման ու վաճառման պատճառ է լինելու:

Երկիրը անտէր դրութեան մէջ է գտնվում, իսկ ղեկավարները միմիայն գրպանի և իրանց անհատական շահի մասին են մտածում:

Մուջահիդ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

26 հոկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Խօլերայով նոր հիւանդացողներ չը կան. մեռել են 86 հոգի:

Անդրբայկալեան շրջանը ճանաչվում է վտանգաւոր ժանտախտից:

Առևտրի մինիստրութեանը կից կազմված յատուկ խորհրդակցութիւնը որոշեց Տուրինի ցուցահանդիսին հաստատել հացի, հանքային, նաւթի, մետաղեղէնի, ձկան, մանուֆակտուրային, բեղինի, արքունի հանքային ջրերի, նկարչական, արդիւնաբերական, տնայնագործական և գինու բաժիններ:

ՆՈՎՈՉԵՐԿԱՍԿ: Մի շաբաթ դադարից յետոյ խօլերայով հիւանդացան 3, մեռան 2:

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ: Խօլերայով հիւանդացան երկու մահմեդական ուխտաւորներ:

ԿԻԵՎ: Նոյեմբերի 13-ին համալսարանում տօնվելու է Պիրոգովի ծննդեան 100-ամեակը:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Կայսրը բարեհաճեց արձակել Նովգորոդի արքեպիսկոպոս Գուրիային համաձայն խնդրագրի:

ՆՈՎՈՉԵՐԿԱՍԿ: Մանկովօ-Բերեզովսկայա տօնավաճառում տեղի ունեցաւ զինված ընդհարում: Կօնկով օֆիցէրները սպանեցին մի գիւղացու, վիրաւորեցին 5 հոգու. ամբոխը սպանեց Կօնկովներից մէկին, ծանր վիրաւորեց երկրորդին:

ՏՕՄՍԿ: Բացվեցին կանանց բարձր դասընթացքները:

ԽԱՐԲԻՆ: Մանջուրիա կայարանում ժանտախտով հիւանդացան 16 հոգի, մեռան 6 չինացիներ: Երէկ հիւանդացել էին 9 չինացիներ: Արուարձանը շրջապատված է զօրքերով. հաստատվեցին հինգ տեղերում ախտահան կամերաներ:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 Թ.
(Կուկիա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 Ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.:
Կ. Մ. ՋԻԿՕՎԱՆԻ—9½—11 Ժ. աչքի, ներքին և ներարդային:
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 Ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 Ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 Ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 Ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՅ—12½—1½ Ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ Ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1½—2 Ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՅ—6—6½ Ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 Ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորներն ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
103. 0—114

ԲԺԻՇԿ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՑ
ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ
հիւանդութիւններ:
Ընդունելութիւն ամեն օր { 10—11 Ժ. առ. (երեխաներ) / 5—7 Ժ. երեկ. (բոլորին) }
Միքայէլեան փող., № 36. Տէլէֆօն № 388.
(ե.հ.կ.) 909. 100—36

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆ
Աչքի հիւանդութիւններ
Ընդունելութիւնը ամեն օր
Առաւօտեան ժամը 10—1
Երեկոյեան ժամը 5—7
Վելիամինօվսկայա փող. № 8
(կ. հ.) 564. 100—56

ԲԺԻՇԿ
Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ
Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ:
Պրօֆ. Mathieu-ի մասնագիտական կլինիկայից՝ Պարիզում:
Ընդունելութիւն (առաւ. Ժ. 9—11. / երեկ. Ժ. 5—7.)
Ելիզավետինսկայա փող. № 39.
(ա. օ.) 1179. 100—10

ՖԷԼԴՇԷՐԱԿԱՆ ԿԱԲԻՆԷՏ
ՄԵԴԻՑԻՆԱՅԻ
ՖԷԼԴՇԷՐ-ՄԱՍՍԱԺԻՍՏ
Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ
Կատարում է սրսկումներ, վէրքի փաթաթում, գեղերի քսում (втиранiе) և այլն: Բժշկութիւն ցամաքեցուցիչ սեռական բուժութեան, անկարողութեան, սերմնահոսութեան եւ երակախաղի: Մասսաժ էլէկտրական և ձեռքով: Բժշկական մարմնամարզութիւն: Օտարերկրեայ հիւանդներին տալիս է խորհուրդներ և ցոյց է տալիս հմուտ մասնագէտ բժիշկների — վեներական, ներքին և այլ հիւանդութիւնների: Ընդունելութիւնը 3—4½ ժամը ամեն օր: Չքաւորներին ձրի միմիայն չորեքշաբթի օրերը: Վորոնցովի արձանի մօտ, Семеновская ул. № 9.
(կ. հ.) 913. 50—23

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՉԵՂԱԾ ՆՈՐՈՅԹ

2 ր. 45 կոպէկով աշնանային կամ ձմերային կանացի պատուաստի շրջազգեստ՝ գեղեցիկ և ամուր տրիկոյից, կարված վերջին տարազով, զարդարված կոճակներով և մետաքսէ թելերով, ամեն տեսակ գոյների, ուղարկվում է պօստով, վերադիր վճարով, առանց կանխավճարի, աւել հաշվելով ճանապարհածախսի համար 55 կոպ., իսկ Սիբիր՝ 75 կ.: Երեք շրջազգեստ պահանջելուց՝ կցվում է կանացի 3 հատ լայն գօտի կաշուց: 2ը հաւանելուց՝ փողը վերադարձնում ենք: Լաւ կտորից և գեղեցիկ զարդարված շրջազգեստ 2 ր. 75 կ.: Ցոյց տալ երկարութիւնը և գօտու լայնութիւնը սանտիմէտրով կամ թելով: Հասցէն Суконно-шерстяная мануфактура. Лодзь, № 43—0.
(28 31,5.7,14) (B. 81315) 1213. 4—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ
վաճառվում են հետևեալ նոր գրքերը.

Վիլեամ Համմոնդ. — «Երիտասարդութեան մեղքերը. սեռական անզօրութիւն տղամարդկանց և կանանց» 1 ր. —
Եսայեան. — «Տղամարդի տկարէրը (սուսունակ) և նրա բժշկութիւնը», պատկերազարդ — 20 կ.
«Տղամարդի սեռական կեանքը» — 30 կ.
Բժ. Մուրադեան. — «Սիֆիլիս», պատկերազարդ — 80 կ.
Տէր-Յովհաննիսեան. — «Ծաղկեփունջ» 50 կ.
» «Ծաղրածու» — 50 կ.
Ի. Կլէյն. — «Գործնական կաթնատնտեսութիւն» — 50 կ.
Ա. Բախուդարեան. — Գործնական ձեռնարկ մեղուաբուծութեան» — 25 կ.
Փափազեան. — «Գագիկ Երկրորդ» — 15 կ.
» «Արտաշէս Երկրորդ» — 15 կ.
Բ. Այվազեան. — «Անիի կործանումը» 1 ր. —
Ամիրճանեան. — «Ոսկալ պանդուխտ» 15 կ.
Գ. Շերենց. — «Ալթուն Դէրէսի կամ մի գիշեր Բաղէշի բանտում» — 20 կ.
Նկարիչ. — «Խելքի տոպրակներ», վօդրվիլ 30 կ.
Յ. Յակոբեան. — «Նոր առաւօտ», — 15 կ.
Բ. Իշխանեան. — «Հասարակական գաղափարները Ռ. Պատկանեանի և Ս. Շահազիզի բանաստեղծութիւնների մէջ» 1 ր. —
Ս. Կուկունեան. — «Վերջին օրերս Սախալինում» — 30 կ.
Յ. Մալխասեան. — «Մեր բարեկամները» 15 կ.
(կ. հ. շ.) 1199. 3—2

ԵՂԲ. ԱՎՍԱՐԳԻՍՕՎՆԵՐԻ
այգին բաց է Թողնում արտասահմանեան, ռուսական և տեղական լաւ տեսակի պտղատու ծառեր ու դէկօրատիվ բոյսեր:
Հասցէն՝ Ст. Скра (Зак. ж. д.)
Կատալօգն ուղարկվում է ձրի.
(կ. հ.) 1068. 15—15

Ս. Աւետեաց (Ջղրաշէնի) եկեղեցու համար
ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ
ձայն ունեցող և փորձված
ԵՐԿՈՒ ՏԻՐԱՑՈՒՆԵՐ
Ցանկացողները թող դիմեն ծխական հոգաբարձութեան:
Հոգաբարձութիւն
(ե. հ.) 1204. 2—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ
յայտնում է պ. պ. գնողներին, որ բացված է ՇԱՔԱՐԻ ՎԱՃԱՌՔ
Խարկովեան Շաքարո-Ռաֆինադ Գործարանի Ընկերութեան
Հասցէն. Тифлисъ, Фрейлинская, д. № 3. Телеф. 567. А. Г. СНѢЖКОВЪ.
Պահեստը՝ Վելիամինօվսկայա փող. № 12.
(օ. մ.) 1072. 10—9

Լ. Լալեէֆի լաբօրատօրիայի Օրլեան քաղաքում (ՖՐԱՆՍԻԱ)
ԵՕԴԻՐԻՆ ԲԺՇԿԱՊԵՏ ԴԵՇԱՆԻ
(Iodhyrine du d-r Deschamp)
ՇԱՏ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ ՄԻՋՈՑ
ՉԱՂԱՆԱԼՈՒ ԴԷՄ
որ խորհուրդ են տալիս բժիշկները, փաստը հետևանքներով. Բժշկապետ Դէշանի Եօդիրինը նշանաւոր միջոց է համարվում չաղութեան դէմ. Նրա աչքի ներգործութիւնը նկատվում է հէնց բժշկութեան սկզբում:
Բժշկապետ Դէշանի Եօդիրինը բոլորովին անվնաս է օրգանիզմի համար:
Հեռացնում է չաղութիւնը ատրճանաբար շատ կարճ ժամանակամիջոցում:
Արկղիկի գինը, որ պարունակում է 60 դեղահատներ, արժէ 4 ր. 25 կոպ.:
Ծախվում է բոլոր դեղատներում և դեղատնային խանութներում:
Ընդհանուր ներկայացուցչութիւնը Ռուսաստանում
Торговый Домъ ЛЮКСЕМБУРГЪ и К-о, Варшава, Журавья, 40.
(8,18,28) (B. 61952) 1084. 8—5

ԴԵՂԱՀԱՏՆԵՐ
CASCARA MIDY
Ֆրանսիական ժողովրդական միջոց
ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՓՈՐԿԱՊՈՒԹԵԱՆ դէմ:
Ընդունելութեան չափը. 2 ԴԵՂԱՀԱՏ ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ, ՊԱՌԿԵԼՈՒՑ ԱՌԱՋ:
Cascara Midy-ն (Կասկարա Միդի) չէ առաջացնում որովայնի մէջ ցաւեր, ոչ էլ հոգս և փորլուծութիւն: Դեղավաճառանոց MIDY, 140, faubourg St. Honoré, Парижъ. Ռուսաստանի էգլխաւոր դեղավաճառանոցներում:
(8, 18, 28) (M. 305088) 1050. 0—29